

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ЛІНГВІСТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ТА МОВНІ АРЕАЛИ

Для напрямку 6.020303 Філологія (Прикладна лінгвістика)

Автор: Бабій Ю.Б.,
кандидат філологічних наук,
доцент

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики від «28» серпня 2017 р.

Затверджено на засіданні навчально-методичної комісії філологічного факультету

від «28» серпня 2017 р.

Затверджено на засіданні вченої ради філологічного факультету від «29» серпня 2017 р.

Миколаїв 2017

ВИТЯГ ІЗ
ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
6.020303 “Філологія. Прикладна лінгвістика”
Напрямок підготовки – 0203 “Гуманітарні науки”
освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”

«Лінгвістична типологія та мовні ареали»

Підготовка бакалавра в галузі прикладної лінгвістики має бути комплексною та специфікованою водночас. Бакалавр філології за спеціальністю “Прикладна лінгвістика” повинен мати професійні знання та вміння застосовувати їх у своїй професійній діяльності.

Бакалавр повинен знати:

- основні світоглядні теорії та концепції в галузі гуманітарних і соціально-економічних наук;
- еволюцію парадигм мовознавства ХІХ-ХХІ століть; мати уявлення про лінгвістику як особливу науку, що вивчає онтологію мови як системи знаків, її структуру та функціональну спрямованість; розуміти принципи співвідношення мови і суспільства, мови і культури, мови і релігії, мови та соціальних стратів; мати уявлення про мову як фактор об’єднання етносу, народу, нації;
- сучасні наукові методи лінгвістичних, зокрема соціолінгвістичних, психолінгвістичних, лексикографічних, семантичних, когнітивних досліджень;
- сутність мови як суспільного явища, її зв’язок з мисленням, культурою та суспільним розвитком народу; принципів зв’язок мови і світу; походження і розвиток мови, її рівні; основні одиниці мови і мовлення; функціональні властивості мови,
- ***Бакалавр повинен уміти:***
- використовувати у роботі лінгвіста-прикладника довідкову літературу, різнотипні словники, електронні бази даних, системи інформаційного пошуку;
- використовувати технічні та програмні засоби реалізації інформативних процесів; будувати алгоритми для розробки прикладних програм, що опрацьовують мовні дані;
- бути спроможним самостійно опановувати нові знання, критично оцінювати набутий досвід з позицій останніх досягнень філологічної науки та соціальної практики; розуміти основні проблеми дисциплін, що визначають конкретну галузь діяльності;

ВИТЯГ ІЗ
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
6.020303 “Філологія. Прикладна лінгвістика”
Напрямок підготовки – 0203 “Гуманітарні науки”
освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”
«Лінгвістична типологія та мовні ареали»

Мовознавство стало інтегрованою і комплексною наукою. а відповідно, якщо змінюється зміст навчання, змінюються і методи його вивчення, адже традиційні стають непродуктивними. Останнє зумовило перегляд традиційних методологій і дало поштовх до впровадження інтерактивних методологій.

Однією з ключових проблем загального мовознавства є проблема типології, тобто класифікацій мовних систем за типологічним принципом. Відомо, що будь – яка галузь людського пізнання повинна мати поряд з об’єктом і предметом вивчення певні класифікаційні підходи. Лінгвістика протягом історії свого розвитку створила власні (спеціальні) класифікаційні критерії. Як правило, зміна наукової парадигми супроводжується відкриттям нового класифікаційного критерію. Кожен із них виділяє той аспект мови як об’єкта дослідження, який визначається найважливішим у цій теорії мови.

Завдання курсу – розширення загально – лінгвістичної підготовки словесника, поглиблене вивчення методів наукового дослідження мови.

Мета курсу – поглиблення теоретичного і професійного рівня майбутнього дослідника мови.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ Н. І. Василькова

28 серпня 2017 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЛІНГВІСТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ТА МОВНІ АРЕАЛИ

Галузь знань: 0203 Гуманітарні науки
Напрямок підготовки: 6.020303 Філологія (Прикладна лінгвістика)
Філологічний факультет

Миколаїв – 2017

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Бабій Ю.Б., доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики, кандидат філологічних наук, доцент.

Програму схвалено на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики
Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики _____ (Коч Н. В.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Голова навчально-методичної комісії _____ (Мхитарян О. Д.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Голова навчально-методичної комісії університету _____ (Василькова Н. І.)

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Лінгвістична типологія та мовні ареали» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму 6.0203003 Філологія (Прикладна лінгвістика).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є система лінгвістичних особливостей мов світу (слов'янських, насамперед), що об'єднують їх у союзи, сім'ї, групи.

Міждисциплінарні зв'язки: мовознавство, компаративістика, історія, філософія, етнолінгвістика, лінгвокультурологія, історія, лінгводидактика.

Мета та завдання навчальної дисципліни:

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Лінгвістична типологія та мовні ареали» є вивчення і систематизація основних ознак і закономірностей будови і функціонування різних мов.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Лінгвістична типологія та мовні ареали» є:

1) прищепити студентам знання про типологічні, генеалогічні та ареальні аспекти дисципліни;

2) навчити ідентифікувати і класифікувати відповідно до спільних і відмінних ознак досліджувані явища;

3) Навчити визначати типологічні ознаки в зіставлюваних мовах;

4) встановити на основі ізоморфних рис типові мовні структури і типи мов; представити на основі отриманих даних реальну наукову класифікацію мов світу;

5) ознайомити з різними мовними ареалами; їхніми типологічними характеристиками;

6) навчити комплексно аналізувати мовні родини та мовні ареали, враховуючи їхні типологічні характеристики.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні: Застосовує досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіє розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіє навичками наукової організації праці; розвиває навички самостійного опанування нових знань; уміє працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

II. Фахові: орієнтується в наукових парадигмах прикладного мовознавства; уміє застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями; критично оцінює набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки; володіє сучасною мовознавчою термінологією; володіє уміннями та навичками здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою; розвиває уміння проводити порівняльні дослідження структурних і функціональних властивостей мов незалежно від характеру генетичних відношень між ними; встановлює типологічні особливості різних

мовних груп; уналежнює різні мови світу до найбільш відомих мовних союзів, встановлюючи їх специфіку взаємодії.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1. Сучасні тенденції розвитку зіставного мовознавства

Тема 1. Порівняльна типологія як розділ мовознавства.

Тема 2. Генеалогічна і типологічна класифікація мов світу.

Тема 3. Генеалогічна лінгвістика.

Кредит 2. Аспекти типологічних досліджень.

Тема 4. Діахронічний аспект типологічних досліджень.

Тема 5. Методи типологічних досліджень.

Тема 6. Принципи зіставних досліджень.

Кредит 3. Умови та чинники формування мовних союзів

Тема 7. Ареальна лінгвістика.

Тема 8. Ареальна подібність і мовний союз.

Тема 9. Фактори, умови й наслідки міжмовних подібностей.

Рекомендована література

Базова

1. Абрамов Б.А. Теоретическая грамматика немецкого языка. Сопоставительная типология немецкого и русского языков. – М. : Прогресс, 1999. – 237 с.
2. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. – М. : Наука, 2001. – 345 с.
3. Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков. – М. : Наука, 1987. – 214 с.
4. Гринберг Дж., Осгуд Ч., Дженкинс Дж. Меморандум о языковых универсалиях // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1970. – Вып.5. С.31-44.
5. Зеленецкий Л.А., Монахов Н.М. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – М. : Форум, 1983. – 324 с.
6. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 418 с.
7. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник. – К. : ВЦ «Академія», 2003. – 464 с.
8. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 346 с.
9. Крушельницкая К.Г. Очерки по сопоставительной грамматике немецкого и русского языков. – М. : Наука, 1961. – 348 с.
10. Селиверстова О.Н. Контрастивная синтаксическая семантика: Опыт описания. – М. : Наука, 1990. – 264 с.

Допоміжна

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М. : Наука, 1966. – 438 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Академия, 1990. – 456 с.
3. Языкознание: Большой энциклопедический словарь / Ред. В.Н.

Ярцевой. – М. : Форум, 2000. – 894 с.

4. Ганич Д.І. Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К. : Вищ. шк., 1985. – 376 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен.

5. Засоби діагностики успішності навчання: виконання індивідуальних завдань, контрольних і практичних робіт, написання рефератів, повідомлень.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ Н. І. Василькова

28 серпня 2017 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЛІНГВІСТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ТА МОВНІ АРЕАЛИ

ОКР «бакалавр»

Галузь знань: 0203 Гуманітарні науки

Напрямок підготовки: 6.020303 Філологія (Прикладна лінгвістика)

Філологічний факультет

2016-2017 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Лінгвістична типологія та мовні ареали» для студентів ОКР «бакалавр» за напрямом підготовки 6.020303 Філологія (Прикладна лінгвістика).

Розробник: Бабій Юлія Борисівна, доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики, кандидат філологічних наук, доцент _____ (Бабій Ю.Б.)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики

Протокол № 1 від «28» серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____ (Коч Н. В.)

«28» серпня 2017 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0203 Гуманітарні науки	Нормативна	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – характеристика основних мовних універсалій	Напрямок підготовки 6.020303 Філологія (Прикладна лінгвістика)	<i>Рік підготовки:</i>	
		3-й, 4-й	
<i>Семестр</i>			
5-й		8-й	
Загальна кількість годин – 90	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	<i>Лекції</i>	
Тижневих годин для денної форми навчання б: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 3		10 год	
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		20 год	
		<i>Самостійна робота</i>	
		60 год	
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 90 год.: 30 год. – аудиторні заняття, 60 год. – самостійна робота (30%/70%).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: вивчення і систематизація основних ознак і закономірностей будови і функціонування різних мов.

Завдання курсу:

- 1) сформулювати у студентів вміння та навички виділяти типологічні, генеалогічні та ареальні аспекти вивчення мов світу;
- 2) навчити ідентифікувати і класифікувати відповідно до спільних і відмінних ознак досліджувані явища;
- 3) навчити визначати типологічні ознаки в зіставляваних мовах;
- 4) встановити на основі ізоморфних рис типові мовні структури і типи мов; представити на основі отриманих даних реальну наукову класифікацію мов світу;
- 5) ознайомити з різними мовними ареалами; їхніми типологічними характеристиками;
- 6) навчити комплексно аналізувати мовні родини та мовні ареали, враховуючи їхні типологічні характеристики.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні: Застосовує досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіє розвинутою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіє навичками наукової організації праці; розвиває навички самостійного опанування нових знань; уміє працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

II. Фахові: орієнтується в наукових парадигмах прикладного мовознавства; уміє застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями; критично оцінює набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки; володіє сучасною мовознавчою термінологією; розвиває вміння проводити порівняльні дослідження структурних і функціональних властивостей мов незалежно від характеру генетичних відношень між ними; встановлює типологічні особливості різних мовних груп; уналежнює різні мови світу до найбільш відомих мовних союзів, встановлюючи їх специфіку взаємодії.

2. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Сучасні тенденції розвитку зіставного мовознавства

Тема 1. Порівняльна типологія як розділ мовознавства.

Тема 2. Генеалогічна і типологічна класифікація мов світу.

Тема 3. Генеалогічна лінгвістика.

Кредит 2. Аспекти типологічних досліджень.

Тема 4. Діахронічний аспект типологічних досліджень.

Тема 5. Методи типологічних досліджень.

Тема 6. Принципи зіставних досліджень.

Кредит 3. Умови та чинники формування мовних союзів

Тема 7. Ареальна лінгвістика.

Тема 8. Ареальна подібність і мовний союз.

Тема 9. Фактори, умови й наслідки міжмовних подібностей.

4. Структура навчальної дисципліни**4.1. Денна форма навчання**

Назви кредитів	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
л		п	інд		ср	
	90	10	32		0	20
Кредит 1 Сучасні тенденції розвитку зіставного мовознавства						
Тема 1. Порівняльна типологія як розділ мовознавства	12	2	2			8
Тема 2 . Методи типологічних досліджень	11	1	2			8
Тема 3. Принципи зіставних досліджень Діахронічний аспект типологічних досліджень Генеалогічна лінгвістика Генеалогічна і типологічна класифікація мов світу	9	1	2			10
	7	1	2			8
	9	1	2			8
Кредит 2. Аспекти типологічних досліджень.						
Тема 4. Діахронічний аспект типологічних досліджень.			2			
Тема 5. Методи типологічних досліджень.			2			
Тема 6. Принципи зіставних досліджень.			2			
Кредит 3. Умови та чинники формування мовних союзів						
Тема 7. Ареальна лінгвістика .	12	1	1			10
Тема 8: Ареальна подібність і мовний союз	10	1	1			8
Тема 9. Фактори, умови й	14	2	2			10

наслідки міжмовних подібностей						
Усього годин	90	10	20	0	0	60

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1 Сучасні тенденції розвитку зіставного мовознавства	
1	Порівняльна типологія як розділ мовознавства	2
2	Методи типологічних досліджень	2
3	Принципи зіставних досліджень	2
	Кредит 2. Аспекти типологічних досліджень.	
4	Генеалогічна лінгвістика як наука	2
5	Генеалогічна і типологічна класифікація мов світу	2
6	Критерії типологізації різних мов світу (класифікація Ф.Боппа, П.П.Фортунатова, С.Блека та ін.).	4
	Кредит 3. Умови та чинники формування мовних союзів	
7	Ареальна лінгвістика як наука. Лінгвістична географія. Мовний союз у термінологічній системі зіставного мовознавства. Характеристика основних мовних союзів.	4
8	Фактори, умови й наслідки міжмовних подібностей	2
	РАЗОМ	32

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1 Сучасні тенденції розвитку зіставного мовознавства	
1	Джерела типології. Напрями типології. Сучасні погляди на типологію як науку.	4
2	Поняття класифікації мов, генеалогічні підходи у класифікації мов (історія, передумови виникнення)	8
	Кредит 2. Аспекти типологічних досліджень.	
3	Основні лінгвістичні методиками. Типологічні методи аналізу.	6

4	Принципи лінгвістичної типології	6
5	Особливості класифікації слов'янських мов: Східна Підгрупа; Західна Підгрупа; Південна Підгрупа.	6
6	Місце української мови в системі мов світу	6
	Кредит 3. Умови та чинники формування мовних союзів	
7	Структура ареальної лінгвістики.	8
8	Характеристика основних мовних союзів (Балканський мовний союз, Євразійський мовний союз, Східно-азійський мовний союз)	8
9	Наслідки міжмовних подібностей	8
	Разом	60

9. Індивідуальні завдання

Теми доповідей та рефератів:	Теми комп'ютерних презентацій:
1. Актуальні проблеми сучасної типології.	1. Балканський мовний союз.
2. Порівняльна типологія як розділ мовознавства.	2. Східно-азійський мовний союз.
3. Ареальна лінгвістика.	3. Місце української мови в системі мов світу.
4. Ареальна подібність і мовний союз.	4. Типологічна класифікація Ф. Боппа.
	5. Типологічна класифікація В.В. Виноградова.

10. Методи навчання

Усний виклад матеріалу, проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, вправи, спостереження над усним мовленням, спостереження над мовним матеріалом, порівняльний аналіз, виразне читання текстів; інтерактивні імітаційні методи (рольові ігри, ситуативні завдання).

11. Методи контролю

Самостійні роботи, виконання тестових завдань, контрольні модульні роботи.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Кредити	1			2			3			Сума
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	
Поточне оцінювання	5	5	10	5	5	10	10	5	5	
Сам.роб.	80			50			50			
Контрольна робота				30			30			

Всього за кредитом	100	100	100	300
--------------------	-----	-----	-----	-----

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано
F*	1-34		

13. Методичне забезпечення

1. Садова Г.Ю. Фізіологія та техніка мовлення: навч.-метод. рекомендації. – Миколаїв: МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2008. – 75 с.
2. Садова Г.Ю. Фізіологія та техніка мовлення: навч.-метод. рекомендації для самостійної роботи студентів. – Миколаїв: МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2008. – 57 с.
3. НМК Бабій Ю.Б. Лінгвістична типологія та мовні ареали.

14. Рекомендована література

Базова

- 11.Абрамов Б.А. Теоретическая грамматика немецкого языка. Сопоставительная типология немецкого и русского языков. – М. : Прогресс, 1999. – 237 с.
- 12.Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. – М. : Наука, 2001. – 345 с.
- 13.Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков. – М. : Наука, 1987. – 214 с.
- 14.Гринберг Дж., Осгуд Ч., Дженкинс Дж. Меморандум о языковых универсалиях // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1970. – Вып.5. С.31-44.
- 15.Зеленецкий Л.А., Монахов Н.М. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – М. : Форум, 1983. – 324 с.
- 16.Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 418 с.
- 17.Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник. – К. : ВЦ «Академія», 2003. – 464 с.
- 18.Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 346 с.

19. Крушельницкая К.Г. Очерки по сопоставительной грамматике немецкого и русского языков. – М. : Наука, 1961. – 348 с.
20. Селиверстова О.Н. Контрастивная синтаксическая семантика: Опыт описания. – М. : Наука, 1990. – 264 с.

Допоміжна

4. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М. : Наука, 1966. – 438 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Академия, 1990. – 456 с.
6. Языкознание: Большой энциклопедический словарь / Ред. В.Н. Ярцевой. – М. : Форум, 2000. – 894 с.
4. Ганич Д.І. Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К. : Вищ. шк., 1985. – 376 с.

15. Інформаційні ресурси

1. <http://Webkniga.ru.Art-t.ru>
2. <http://www.vaal.ru>
3. <http://www.diatone.ru>
4. <http://www.ipu.ru/labs/lab17/frame17.htm>
5. <http://www.3Dnews.ua>
6. <http://ru.wikipedia.org/wiki/Транслитерация>
7. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Транслітерація, Трансліт>
8. http://uk.wikipedia.org/wiki/Транслітерація_української_мови_латиницею:
9. <http://moodle.mnu.mk.ua/cours> логін: julanta; пароль: aY>ke>7HTX>t
10. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К., 2004. (25)
11. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. – К., 2003. (22)
12. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства. – К., 2006.

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Генеалогічна класифікація об'єднує мови за:

- {~географічним розташуванням
- =походженням
- ~за ознаками їх структури безвідносно до їх походження
- ~спільністю семантики мовних одиниць }

Типологічна класифікація об'єднує мови за:

- ~географічним розташуванням
- ~походженням
- =за ознаками їх структури безвідносно до їх походження
- ~спільністю семантики мовних одиниць }

Вихідним матеріалом для типології є спільність

- {~матеріальної форми
- ~умовної форми
- =семантики одиниць
- ~структури мов }

Вихідним матеріалом для порівняльно-історичних досліджень є спільність

- {=матеріальної форми
- ~умовної форми
- ~семантики одиниць
- ~структури мов }

Яку альтернативну назву має генеалогічна лінгвістика?

- {~квантитативна лінгвістика
- ~інтерлінгвістика
- ~прескриптивна лінгвістика
- =компаративістика }

Одним із основних понять компаративістики є

- {~корпус текстів
- ~лінгвістична традиція
- =мовна сім'я
- ~породження мови }

За генеалогічною класифікацією мови поділяються на

- {~групи-підгрупи-сім'ї-окремі мови
- ~окремі-групи-підгрупи-сім'ї
- ~сім'ї-підгрупи-групи-окремі мови
- =сім'ї-групи-підгрупи-окремі мови }

Яка мова не відноситься до угро-фінської мовної сім'ї?

- {=французька

~угорська
~фінська
~естонська }

Яка мова відноситься до індоєвропейської мовної сім'ї?

{~грузинська
~в'єтнамська
~фінікійська
=бенгальська }

Якої підгрупи слов'янської групи мов не існує?

{~південна
=північна
~східна
~західна }

Яка мова відноситься до південної підгрупи слов'янської групи мов?

{~чеська
~польська
~білоруська
=македонська }

Визначальною особливістю якого мовного типу є велика кількість афіксів, що додаються до незмінюваної основи?

{~корневий
~флексивний
=аглютинативний
~полісинтетичний }

В якій мові порядок слів є суворо фіксованим за формулою SOP (суб'єкт + об'єкт + предикат)?

{~англійська
~українська
~російська
=турецька }

В якій мові порядок слів є суворо фіксованим за формулою PSO (предикат+ суб'єкт + об'єкт)?

{~українська
~російська
=ірландська
~болгарська }

Визначальною особливістю якого мовного типу є вираження граматичного значення за допомогою закінчення, що приєднується до основи слова?

{=зовнішньофлексивний }

~внутрішньофлексивний
~аглютинативний
~ізолятивний }

Визначальною особливістю якого мовного типу є об'єднання аморфних слів-основ в єдині складні комплекси, сукупність яких оформляється службовими елементами?

{ ~зовнішньофлексивний
~внутрішньофлексивний
=полісинтетичний
~ізолятивний }

Визначальною особливістю якого мовного типу є вираження граматичних значень за допомогою чергування звуків у корені слова?

{ ~зовнішньофлексивний
=внутрішньофлексивний
~полісинтетичний
~ізолятивний }

Визначальними особливостями якого мовного типу є відсутність флексії, відсутність формального зв'язку між словами у реченні?

{ ~зовнішньофлексивний
~внутрішньофлексивний
~полісинтетичний
=ізолятивний }

Окремі ознаки інших типів у мові певного типу –

{ ~мовний тип
=тип у мові
~типова мова
~тип поза мовою }

Яка мовна сім'я є найбільшою за чисельністю?

{ ~сино-тибетська
~афразійська
~тюркська
=індоєвропейська }

Методологія науки –це:

{ =вчення про методи і процедури наукової діяльності
~система методів і дослідницьких процедур
~теорія науки
~сукупність методик вивчення наукових дисциплін }

Науковий метод – це:

{~впорядкований спосіб дослідження явищ природи і суспільного життя, що приводить до істини

=сукупністьосновнихспособівотриманняновихзнань

~сукупністьприйомів з отриманнязнання

~системазасобів і прийомівотриманняоб'єктивногогнознання про світ}

Основу якого методу складає вчення про лінгвістичну спорідненість ряду мов?

{~метод лінгвістичної географії

~структурний метод

~описовий метод

=порівняльно-історичний метод}

Сутьякогометодуполягає у відшукуванні й визначенні явищ і фактів ряду мов, які мають тотожні функції незалежно від того, чи є зіставлявані мови генетично спорідненими чи ні?

{~метод лінгвістичної географії

~структурний метод

=зіставний метод

~порівняльно-історичний метод}

Який лінгвістичний метод має альтернативну назву "квантитативний"?

{~дистрибутивного аналізу

~лінгвістичної географії

=типологічних індексів

~зіставний }

За допомогою якого методу відбувається опис зовнішніх елементів мовної структури при повному ігноруванні смислового боку мови?

{=дистрибутивного аналізу

~лінгвістичної географії

~типологічних індексів

~зіставний }

За допомогою якого методу вивчають просторове розміщення мовних явищ?

{~дистрибутивного аналізу

=лінгвістичної географії

~типологічних індексів

~зіставний }

Зякимметодомпов'язаний метод лінгвістичної географії спільною метою відтворення картини діалектного членування прамовних спільнот і виявлення ареальних зв'язків між мовами, які становлять ці спільноти?

{~зіставний

=порівняльно-історичний

~описовий

~структурний }

Лінії, які позначають територію поширення певного мовного факту, називаються

{ ~ізоморфи
~ізотопи
~помітки
=ізоглоси }

Об'єктом лінгвогеографії у якому аспекті є архаїзми і нові утворення

{ ~синхронічний і діахронічний
~синхронічний
=діахронічний
жоден з варіантів не є правильним }

Якого типу мовних атласів не існує?

{ =державний
~національний
~регіональний
~проблемний }

"Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті" – атлас

{ ~національний
=регіональний
~мовних союзів
~проблемний }

"Загальнослов'янський лінгвістичний атлас" – атлас

{ ~національний
~регіональний
~мовних союзів
=споріднених мов }

"Атлас будівельної лексики Західного Полісся" – атлас

{ ~національний
=проблемний
~мовних союзів
~споріднених мов }

"Загальнокарпатський діалектологічний атлас" – атлас

{ ~національний
~проблемний
=мовних союзів
~споріднених мов }

"Атлас української мови" – атлас

{ =національний

~проблемний
~мовних союзів
~споріднених мов}

Сукупність прийомів дослідження й опису мови через її системне порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки –

{~описовий метод
~метод лінгвістичної географії
=зіставний метод
~історично-порівняльний}

На який стан мови спрямований зіставний метод

{=сучасний
~певний період в минулому
~в минулому
~гіпотетично можливий в майбутньому}

Розходження на фонологічному рівні мови – це

{~діаморфія
~діасемія
~діалексія
=діафонія}

Розходження на граматичному рівні мови – це

{=діаморфія
~діасемія
~діалексія
~діафонія}

Розходження на лексичному рівні мови – це

{~діаморфія
~діасемія
=діалексія
~діафонія}

Розходження в семантиці лексики мови – це

{~діаморфія
=діасемія
~діалексія
~діафонія}

Суттєві властивості, наявні в усіх мовах або більшості з них, – це

{~мовні індекси
=мовні універсалиї
~мовні типи
~мовні спільності}

Скільки фонем може існувати в мові?

- { ~від 10 до 100
- ~від 25 до 80
- =від 10 до 80
- ~необмежена кількість }

Мовні універсалії не поділяють на:

- { ~дедуктивні, індуктивні
- ~абсолютні, статистичні
- ~прості, складні
- =описові, зіставні }

Які мовні універсалії не мають винятків?

- { ~статистичні
- ~індуктивні
- =абсолютні
- ~діахронічні }

Які мовні універсалії встановлюються шляхом припущення?

- { ~статистичні
- ~індуктивні
- =дедуктивні
- ~діахронічні }

Які мовні універсалії стверджують залежність між різними явищами?

- { =складні
- ~індуктивні
- ~дедуктивні
- ~діахронічні }

Метод синхронного аналізу мовних явищ лише на основі зв'язків і відношень між мовними елементами –

- { ~функціональний
- ~зіставний
- =структурний
- ~дистрибутивний }

Метою якого методу є вивчення мови як цілісної функціональної структури?

- { ~типологічних індексів
- ~дистрибутивний
- ~лінгвістичної географії
- =структурний }

Який принцип зіставного аналізу полягає в тому, що кожне явище слід розглядати в системі, у його зв'язках з іншими явищами тієї системи, до якої воно належить.

- {=Принцип системного підходу
- ~Принцип опори на змістову основу порівнюваних явищ
- ~Принцип врахування функціональних особливостей зіставляваних одиниць
- ~Дедуктивний принцип }

Що таке малосистемний тип аналізу?

- {=Поеднуються малі системи мов
- ~Визначаються міжмовні еквіваленти
- ~Засоби вираження поняттєвих категорій
- ~Порівняння семантичних асоціативних, синтаксичних тощо полів }

Що таке трансляційний тип аналізу?

- {~Порівнюють «смаки», тобто віддання переваги чому-небудь
- ~Засоби вираження поняттєвих категорій
- =Визначаються міжмовні еквіваленти
- ~Поеднуються малі системи мов }

За допомогою якого принципу зіставного аналізу неможливо вичерпно розкрити специфічні особливості зіставляваних мов?

- {~Принцип системного підходу
- =Принцип опори на змістову основу порівнюваних явищ
- ~Принцип врахування функціональних особливостей зіставляваних одиниць
- ~Дедуктивний принцип }

Яким чином традиційна граматики описувала мовні явища?

- {=Від форми до змісту
- ~Від змісту до форми
- ~Спираючись винятково на зміст
- ~Спираючись винятково на форму }

Науково обґрунтоване припущення, висунуте для пояснення певного явища або закономірного зв'язку між сукупністю явищ.

- {~Теорема
- =Гіпотеза
- ~Метод
- ~Ствердження }

Останнім часом вчені вважають, що найпродуктивнішою основою для порівняння мов є:

- { ~Фонетика
- ~Синтаксис
- =Семантика
- ~Морфологія }

Незалежна від конкретного формального вираження інваріантна семантична константа.

- { ~Синтаксична категорія
- ~Фонетична категорія
- =Семантична категорія
- ~Морфологічна категорія }

Принцип зіставного аналізу, метою якого є створення адекватної термінології, яка б мала спільні дефініції

{ ~Принцип врахування функціональних особливостей зіставлюваних одиниць

- =Принцип термінологічної адекватності
- ~Принцип системного підходу
- ~Принцип опори на змістову основу порівнюваних явищ }

Що таке принцип двостороннього порівняння?

- { ~Виявлення всіх суттєвих подібностей і відмінностей
- ~Просторове розміщення мов
- ~Лінгвістичні знання, здобуті в дослідженнях однієї мови, допомагають у дослідженні іншої мови
- =В поле зору потрапляють особливості двох порівнюваних мов }

Метою якого аналізу є встановлення співвідношення між мовними явищами, відповідностей, або кореспонденцій.

- { ~Порівняльного
- =Зіставного
- ~Лінгвістичної географії
- ~Ареального }

Наявність функціональної еквівалентності елементів різних мов, однакових за формою.

- { ~Відповідність
- =Конгруентність
- ~Валентність

~Предикативність }

Завершальний етап зіставного аналізу.

{=Контрастивні спостереження

~Точний і повний опис зіставляваних мов

~Встановлення зіставляваності на різних рівнях

~Статичні описи текстів }

Як називають риси, що є спільними для всіх або для більшості мов світу?

{ ~Спільності

=Універсалії

~Деривації

~Фонеми }

Відповідно до часового критерію, розрізняють такі універсалії:

{ ~Пізні, нові

=Синхронічні, діахронічні

~Синхронічні, пізні

~Нові, діахронічні }

Як називаються універсалії, що позначають явища високого ступеня ймовірності, але не охоплюють усі мови?

{ ~Частоківі універсалії

=Фреквенталії

~Обмежені універсалії

~Неабсолютні універсалії }

Наука, що досліджує ізоморфізм, який поширюється на всі чи більшість мов світу.

{=Універсологія

~Синтаксис

~Морфологія

~Типологія }

Розділ мовознавства, який на основі методу картографування мовних явищ вивчає їх територіальне розповсюдження і зв'язки з міжмовною взаємодією.

{ ~Лінгвістична типологія

~Характерологія

~Універсологія

=Ареальна лінгвістика }

Як називається зближення і збіг двох мов унаслідок контактування?

- {~Калькування
- =Конвергенція
- ~Універсалія
- ~Інтерференція}

Особливий тип ареально-історичної спільності мов, що характеризується певною кількістю подібних структурних і матеріальних ознак, набутих внаслідок тривалого й інтенсивного контактного розвитку.

- {~Мовна сім'я
- ~Мовний тип
- =Мовний союз
- ~Тип у мові}

Ким уведений у науковий обіг термін «мовний союз»?

- {~М. Я. Плющ
- ~О. О. Потебня
- ~Дж. Асколі
- =М. С. Трубецький}

У якому році було введено у науковий обіг термін «мовний союз»?

- {=1923
- ~1900
- ~1901
- ~1902}

М. С. Трубецький вважав, що до мовного союзу належать ті мови, які суттєво подібні у...

- {~У фонетиці
- ~У синтаксисі і фонетиці
- =У морфології і синтаксисі
- ~У фонетиці і морфології}

Оберіть рядок, де вказано мову, що не належить до балканського мовного союзу.

- {~Грецька, албанська, румунська
- ~Болгарська, македонська, сербська
- ~Хорватська, грецька, румунська
- =Румунська, албанська, чеська}

Мова-підоснова, елементи якої розчинилися в мові, що нашарувалися на неї; сліди мови корінних жителів у мові-переможниці чужинців.

{=Субстрат
~Нострат
~Пестрат
~Адстрат}

Мова-надоснова, елементи якої розчинилися в мові, над якою вони нашарувалися; сліди мови чужинців у мові-переможниці корінних жителів.

{=Суперстат
~Нострат
~Пестрат
~Бістрат}

Сукупність рис мовної системи, які з'явилися внаслідок впливу однієї мови на іншу в умовах тривалого співіснування і контактів сусідніх народів.

{=Адстрат
~Нострат
~Бістрат
~Пестрат}

Ким започатковано термін «балканський мовний союз» ?

{~Є. Копітар
=А. Розетті
~М. Я. Плющ
~О. О. Потебня}

Для якого мовного союзу характерна втрата інфінітиву?

{=Балканського
~Східно-азійського
~Євразійського
~Семіто-хорватського}

Що є найпоширенішим результатом взаємодії мов?

{~Зміна у граматичній будові мови
~Зміни у словотворі
=Запозичення
~Зміна наголосу}

Як контактування мов впливає на їхню морфологію?

{=Спрощує
~Удосконалює
~Робить важчою
~Ніяк не впливає }

Напрямок досліджень, зорієнтований на виявлення найзагальніших структурних характеристик мови, які виокремлюють її з-поміж інших природних і штучних сигнальних систем.

{~Типологія
~Характерологія
=Універсологія
~Зіставне мовознавство }

Прийом дослідження, за якого на підставі вивчення окремих явищ робиться загальний висновок про весь клас цих явищ.

{~Дедукція
=Індукція
~Зіставний метод
~Порівняння }

Спосіб дослідження, який полягає у переході від загального до окремого.

{=Дедукція
~Індукція
~Зіставний метод
~Порівняння }

Сукупність прийомів дослідження і опису мови шляхом її системного порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки на фоні спільних рис.

{~Дедукція
=Зіставний метод
~Індукція
~Порівняння }

Які залежно від спрямованості розрізняють підходи зіставного аналізу?

{=Односторонній, багатосторонній
~Односторонній, залежний
~Залежний, вільний
~Незалежний, односторонній }

Метод, який полягає у нанесенні на географічну карту даних про особливості певних мовних явищ у вигляді ізоглос.

- { ~Метод глотохронології
- ~Статистичний метод
- =Метод лінгвістичної географії
- ~Дедуктивний метод }

Ідеальна мовна система, спеціально сконструйована лінгвістом, у якій представлені універсальні властивості всіх мов, як основа для зіставних досліджень мов.

- { ~Кліше
- ~Креольська мова
- =Метамова
- ~Мовлення }

Розділ мовознавства, що вивчає територіальний розподіл мовних явищ.

- { =Лінгвістична географія
- Діалектологія
- Ареальна лінгвістика
- Соціолінгвістика }

Лінія на географічній карті, що обмежують територіальне поширення того чи іншого мовного факту.

- { ~Ізотерми
- ~Ізоморфи
- ~Ізофони
- =Ізоглоси }

Ким вперше був введений термін «ареальна лінгвістика»?

- { =М. Дж. Бартолі і Дж. Відоссі
- ~О. О. Потебня
- ~М. Я. Плющ
- ~А. О. Грищенко }

Розділ мовознавства, що дає опис структури окремих мов в її територіальному варіанті.

- { ~Соціолінгвістика
- ~Етнолінгвістика
- ~Типологія
- =Діалектологія }

План опису ареальної лінгвістики, спрямований на виявлення ареалів членування прамовних станів .

{~Синхронічний
~Старий
~Новий
=Діахронічний }

План опису ареальної лінгвістики, пов'язаний із встановленням міждіалектних контактів і ареальних відповідників на одному хронологічному зрізі.

{=Синхронічний
~Діахронічний
~Сучасний
~Давній }

Вид ізоглос, які розвиваються в мовах, що відносяться до єдиної генетичної спільності, при їх встановленні використовуються прийоми порівняльно-генетичних досліджень.

{~Діахронічні
~Синхронічні
=Пов'язані
~Генетичні }

Вид ізоглос, що виникають як результат тривалих територіальних контактів ізольованих, територіально недотичних мов.

{~Діахронічні
~Пов'язані
=Конвергентні
~Синхронічні }

У якому рядку всі мови належать до східно-азійського мовного союзу?

{~в'єтнамська, китайська, англійська
~китайська, японська, тайська
~тайська, індійська, корейська
=в'єтнамська, китайська, тайська }

Які основні спільні риси об'єднують мови східно-азійського мовного союзу?

{~Ієрогліфічне письмо
=Лексичні запозичення і наявність тонів
~Наявність інфінітиву і тонів
~Спільні відмінкові форми }

Скільки існує принципів зіставного аналізу?

{~10

~5

~8

=3}

Які розрізняють мови-еталони за широтою використання?

{~Широку і вузьку

=Мінімальну і максимальну

~Мінімальну і широку

~Максимальну і вузьку}

Що таке анкетні мови-еталони?

{~Мови, які можна застосовувати в дослідженні обмеженої кількості мов

~Мови, що мають відносно необмежене застосування і здатні визначати лінгвістичні універсалиї.

=Мови, що дають перелік усіх об'єктів реальних мов та їх ознак і характеризують мови методом вказівки на те, які ознаки і в яких комбінаціях властиві об'єктам певної реальної мови.

~Мови, в яких ознаки об'єктів певним чином упорядковані, тому опис кожного об'єкта досягається послідовним уточненням його характеристики }

Що зумовлює наявність спільних структурних ознак у мовах, які не мають ніякої генетичної спорідненості?

{~ такі мови складаються з однакових елементів

~ наявність відмінних структурних ознак

= відображають одну й ту ж об'єктивну дійсність(служать для спілкування і мають звукову матерію)

~ різниця у внутрішній організації таких мов

~ спільні структурні ознаки неможливі у генетично неспоріднених мовах }

Групуванням основних, істотних характеристик певних ознак та виведенням загальних закономірностей, які спостерігаються у ряді мов займається особливий розділ мовознавства:

{~ лінгвістична експертиза

~ квантитативна лінгвістика

= лінгвістична типологія

~етнолінгвістика

~генеративна лінгвістика }

Лінгвістична типологія – це наука про:

- { ~ співвіднесеність мови і свідомості
- ~ прочитання конкретних текстів новими способами
- = типи мов і типи мовної структури
- ~ відображення еволюції людського мислення в мові
- ~ відношенні між знаковими системами та їх носіями }

Лінгвістична типологія досліджує не часткові подібності та відмінності у структурі мов, а лише такі, що:

- { = мають загальний характер і охоплюють широке коло однорідних ознак
- ~ групуються за встановленими принципами
- ~ не мають подібності з жодним мовним типом взагалі
- ~ стосуються виключно граматичних і лексичних одиниць
- ~ стосуються виключно фонетичних і лексичних одиниць }

Завданням курсу порівняльної типології є:

- { ~ виявлення сітки параметрів, що теоретично допомагають у розв'язанні проблем порівняльної типології
- = виявлення типологічних ознак різних мов світу і врахування їх у практиці викладання
- ~ опис теоретичних досліджень у галузі зіставного мовознавства
- ~ ареальна класифікація мов
- ~ структурування загальновідомих фактів про мови світу }

Інтерференція – це

- { = накладання особливостей рідної мови на особливості іноземної мови
- ~ прикладний напрям мовознавства
- ~ математичний метод обчислення належності мови до конкретної мовної сім'ї
- ~ моделювання комунікативних ситуацій, які виявляють розбіжності у системах двох мов
- ~ статистичний метод лінгвістичної типології }

Типологічний характер зіставлення мов має на меті:

- { = розгляд систем обидвох мов в цілому та їх мікросистем зокрема
- ~ обчислення належності мови до конкретної мовної сім'ї
- ~ моделювання комунікативних ситуацій, які виявляють розбіжності у системах порівнюваних мов
- ~ надати статистичні дані про порівнювані мови
- ~ з'ясування принципів викладання іноземної мови }

Порівняльна типологія та мовні ареали – інтегральна лінгвістична дисципліна, яка об'єднує декілька дисциплін:

{квантитативну лінгвістику, лінгвістичну типологію, лінгвістичну експертизу

=лінгвістичну типологію, генеалогічну лінгвістику, ареальну лінгвістику

~лінгвістичну типологію, антропологічну лінгвістику, когнітивну лінгвістику

~когнітивну лінгвістику, генеративну лінгвістику, лінгвістичну типологію

~ генеративну лінгвістику, комп'ютерну лінгвістику, лінгвістичну експертизу}

У широкому розумінні типологія мови – це

{~сфера мовознавства, що вивчає закономірності методики викладання іноземної мови

=сфера мовознавства, яка порівнює мови з метою виявлення загальних закономірностей мовної будови

~інтегральна лінгвістична дисципліна, яка має на меті математичне обчислення лексичного складу порівнюваних мов

~сфера мовознавства, предметом дослідження якої є почеркознавча експертиза

~сфера мовознавства про засоби спілкування носіїв різних мов }

10У вузькому розумінні типологія мови – це

{~математичне обчислення лексичного складу порівнюваних мов

=характеристика будови певних мов чи окремої мови і навіть окремих її рівнів

~закономірності методики викладання іноземної мови

~наука про мовленнєву діяльність

~принцип організації лінгвістичних дисциплін }

Основною метою типологічних досліджень мов є:

{~встановлення мовних одиниць-відповідників, що представлені у зіставляваних мовах

=вивчення і систематизація основних ознак і закономірностей будови і функціонування різних мов

~формулювання положень лінгвістичного підґрунтя про індивідуальні особливості носіїв мови

~математичне обчислення теоретичних положень про мови світу

~досліджувати мертві мови }

Який аспект не впливає на порівняльне вивчення структурних і функціональних властивостей різних мов?:

- {~ізоморфність
- ~фонетичний склад
- ~лексичний склад
- =генетичні відношення між мовами
- ~аломорфність }

Які різновиди лінгвістичної типології розрізняють за обсягом досліджуваного матеріалу?

- {~повну та неповну
- =загальну і конкретну
- ~універсальну та спеціальну
- ~структурну і формальну
- ~таксономічну та історичну }

Які різновиди лінгвістичної типології розрізняють за кількістю розглядуваних мов?

- {~таксономічну та історичну
- =універсальну та спеціальну
- ~загальну і конкретну
- ~аспектну та символічну
- ~формальну та консетивну }

Які різновиди лінгвістичної типології розрізняють залежно від напрямку дослідження?

- {~повну та неповну
- ~універсальну та спеціальну
- ~загальну і конкретну
- =формальну і консетивну
- ~інвентаризаційну та аспектну }

Оберіть варіант відповіді, що не стосується запропонованого речення «Серед нелінгвістичних наук, з якими пов'язана «Порівняльна типологія та мовні ареали» виділяють:

- {=діалектологію
- ~географію
- ~палеогеологію
- ~палеонтологію, археологію
- ~антропологію, генетику }

Які різновиди лінгвістичної типології розрізняють за метою дослідження?

- {~формальну і консетивну
- ~структурну і функціональну
- ~загальну та часткову
- ~універсальну та спеціальну
- =інвентаризаційну, імплікаційну, таксономічну}

На які категорії мови орієнтується консетивна (змістова, семантична) типологія мов?:

- {~окремі рівні мовної структури
- ~звукосимволізм
- =семантичні категорії і способи їх вираження
- ~план вираження
- ~функції і сфери вживання}

Таксономічна (класифікаційна) типологія здійснює класифікацію мов за:

- {~сферами вживання
- ~рівнями мови
- =певними типами
- ~носіями мови
- ~обсягом досліджуваного матеріалу}

20Фрагментарна типологія відносить мови до певного типу на основі:

- {~напрямую дослідженні мов
- ~історично незафіксованих даних
- ~сфер вживання мов
- ~обсягу досліджуваного матеріалу
- =інвентаризаційно-типологічних даних}

Оберіть неправильний варіант відповіді

«Історична (діахронічна) типологія вивчає: _____»

- {=класифікацію мов за певними типами
- ~історичні зміни типології станів окремих мов
- ~типології структури окремих мов і груп мов
- ~принципи еволюції мовних типів
- ~історичну мінливість типологічної характеристики мови}

Предметом вивчення ареальної типології є:

- {=дослідження спільних типологічних рис мов певної території
- ~історична мінливість типологічної характеристики мови
- ~принципи еволюції мовних типів

~історичні зміни типології станів окремих мов
~інвентаризаційно-типологічні дані }

Яка з типологій мови оперує статистичними індексами, що відображають ступінь наявності в різних мовах певної якісної ознаки?

{~домінантна
~історична
=квантитативна
~таксономічна
~ареальна }

Г. П. Мельнико опрацював домінантну типологію, яка визначає мовний тип на основі:

{~інвентаризаційних даних
=домінантних ознак
~ареальної віднесеності мови
~імплікаційних даних
~таксономічних даних }

«Порівняльна типологія рідної та іноземної мови» дублює термін:

{~генеративна лінгвістика
=зіставна лінгвістика
~квантитативна лінгвістика
~ареальна типологія
~соціолінгвістика }

До якісних критеріїв оцінки мовної ситуації належить:

{=Кількість мовців, що говорять певною мовою
~Структурно-генетичні відношення між мовами
~Кількість мов, що функціонують у суспільстві
~Характер панівної мови
~ареальне розташування мови на карті }

Оберіть неправильне твердження «Синхронія – це:

{=дослідження мови в її історичному розвитку протягом тривалого часу
~стан мови в певний момент її розвитку, в певну епоху
~вивчення мови в певний момент її розвитку
~вивчення мови в абстракції від часового чинника
~вивчення мови в певному часовому зрізі }

Оберіть неправильне твердження «Діахронія – це

{ ~ дослідження мови в її історичному розвитку протягом тривалого часу
~ історичний розвиток мови
= вивчення мови в певному часовому зрізі
~ вивчення мови протягом тривалого часу у процесі її розвитку
~ дослідження мови в часі }

Які аспекти лінгвістичних досліджень обов'язково знати мовцеві, щоб володіти певною мовою?

{ ~ онтогенез цієї мови
~ походження мови
~ діахронію цієї мови
= сучасний стан розвитку усіх рівнів цієї мови
~ історію мови }

30 На якому етапі розвитку мови для неї характерні статика і динаміка?

{ = на будь-якому етапі існування
~ на початковому етапі
~ на сучасному етапі розвитку мови
~ на прото-етапах існування мови
~ на етапі становлення літературної мови }

Чому мова постійно перебуває в динаміці?:

{ = мова є незавершеною, незакритою системою
~ існують носії цієї мови
~ в мові не відбувається ніяких змін
~ мова поділена на підсистеми
~ мовознавство поділене на синхронічне і діахронічне }

Які зміни у системі мови відносять до розвитку мови?:

{ ~ такі, які негативно впливають на її використання носіями
~ ті, що витісняють з її словника автентичні слова
= ті, що сприяють покращенню функціонування мови
~ такі, що зумовлюють сталість мовної системи
~ такі, які негативно впливають на популяризацію мови серед носіїв }

Які суспільні процеси сприяють розвитку мови?

{ ~ консервативність
= поява нових реалій життя
~ повернення до старого правопису
~ витіснення закономірностей, що впливають на розвиток мови }

Який тип аналізу при зіставному мовознавстві вважається єдиним критерієм, який дає вичерпний матеріал і дозволяє скласти про мову безпосереднє значення?:

- {~фонетичний аналіз
- ~генеалогічний аналіз
- ~діахронічний аналіз
- ~автоматичний аналіз
- =синхронічний аналіз}

В основу якого методу В. Матезіуса лягли порівняння споріднених і неспоріднених мов з виявленням тенденцій їх розвитку?

- {~синтетичного порівняння
- ~особистісного порівняння
- =аналітичного порівняння
- ~авторського порівняння
- ~структурного порівняння}

Який принцип покладено в основу генеалогічної класифікації мов?:

- {~диференціації
- ~етап розвитку мов
- ~кількості носіїв
- ~географічного розташування
- =спорідненості}

Який принцип типології мов базується на існуванні регулярних системних фонетичних, граматичних, лексичних відповідностей, що закономірно повторюються у споріднених мовах?

- {=спорідненості мов
- ~системного підходу
- ~врахування функціональних особливостей
- ~опори на змістову основу
- ~зіставлення}

Споріднені мови виникли шляхом...:

- {~переселення носіїв
- =диференціації діалектів однієї первісної мови
- ~конфліктів
- ~міжмовних контактів
- ~успадкованості}

За якою теорією всі мови світу походять від однієї мови:

{~гіпотеза жестів
~г-за трудових вигуків
=г-за соціального договору
~г-за моногенезу}

Який тип спорідненості характерний для мов, що набули спільних рис внаслідок міжетнічних та міжмовних контактів?

{~типологічна спорідненість
~ареальна спорідненість
~успадкована спорідненість
~генетична спорідненість
=набута спорідненість}

Сучасна генеалогічна класифікація мов у різних її варіантах визнає існування від кількох десятків мовних родин до _____

{~6000
~20
=200
~2000
~5000}

Чому окремі мови не піддаються генеалогічній класифікації?

{~не пройшли географічну класифікацію
=є ізольованими представниками своїх родин
~ці мови несамоодостатні
~бо окремі групи представлені однією мовою
~в таких мовах відсутні мовні рівні}

Яка із зазначених родин не належить до індоєвропейської мовної сім'ї?

{~слов'янські мови
~іранські мови
=лезгінські мови
~балтійські мови
~германські мови}

Які із зазначених мов не належать до слов'янської групи?:

{=фризька, ідиш, данська
~українська, російська, білоруська
~польська, чеська, словацька
~болгарська, македонська, сербська
~хорватська, словенська, полабська}

Слов'янська група мов поділяється на три підгрупи:

- { ~розвинені, частково розвинені, нерозвинені
- =східну, західну, південну
- ~поширені, частково поширені, непоширені
- ~північну, західну, південну
- ~живі мови, мертві мови, мови, що виходять з ужитку }

Слов'янські мови – група споріднених мов індоєвропейської мовної родини, що розвинулися з:

- { ~із залишків давнього індоєвропейського мовлення
- =діалектів праслов'янської мови
- ~санскриту
- ~стародівніх індоарійських мов
- ~дравідійських мов }

До германської групи мов не належить:

- { =литовська
- ~англійська
- ~німецька
- ~їдиш
- ~африкаанс }

Яка з цих мов посідає серед індоєвропейських мов окреме місце на рівні мовної групи?:

- { =грецька
- ~англійська
- ~українська
- ~польська
- ~чеська }

Як називається група мов, утворена такими мертвими мовами, як латина, оскська, умбрська?

- { ~романські мови
- =італьські мови
- ~слов'янські мови
- ~іранські мови
- ~індійські мови }

За яким принципом виділяється слов'янська група мов?

- { =генеалогічним

~консетивним
~інвентаризаційним
~ареальним
~структурним }

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ

ЛЕКЦІЯ № 1

Тема: Порівняльна типологія як розділ мовознавства (2)

Мета: систематизувати знання у сфері порівняльної типології як розділу мовознавства, визначити основні розділи порівняльної типології; сформулювати поняття, уявлення про порівняльну типологію як розділ мовознавства.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План:

1. Типологія мов як особливий розділ мовознавства.
2. Предмет і завдання курсу.
3. Розділи типології.

Теоретична частина

Одним із основних понять (таксономічною одиницею) лінгвістичної типології є тип мови, або мовний тип. Однак загальноприйнятого визначення цього поняття у мовознавстві ще не існує. Не встановлено й критеріїв визначення типу мови.

Слово тип широко вживається як у загальнонародній (розмовно-побутовій), так і в науковій мові. Пор.: з одного боку, протиний тип, небезпечний тип, підозрілий тип, тип будинку, тип сучасного вчителя, самотній тип, гляньте на цього типа, з іншого – літературний тип «персонаж, що має певні риси, які є узагальненням рис конкретних людей», психічний тип «холерик, сангвінік, флегматик і меланхолік», тип членистоногих «ракоподібні, павукоподібні, комахи», тип квіткових рослин тощо.

Щоб з'ясувати, що таке тип мови, розглянемо деякі риси мов. Так, в українській мові більшість слів можна поділити на корінь, словотвірну морфему і закінчення: чолов'-яг-а, куз-ин-а, сміл-ив-ий, ім-ен-н-ий, ор-а-н-ий. Самі корені переважно не виступають як самостійні слова: чолов-, куз-, сміл-, ім-, ор-. Якщо ж узяти тюркські мови, то в них кожен корінь збігається з окремим словом. Див. тур. atlas «коні» і at «кінь», balalar «діти» і baia «дитина», masada «на столі» і masa «стіл», ohulda «у школі» і okul «школа». Отже, в тюркських мовах нарощення суфіксів не позбавляє слово його самостійності, а надає йому нового граматичного значення.

Наведені приклади показують особливості структури слова і речення в названих мовах. Ці риси співіснують у мові не механічно, а формують певну стійку систему, що дає підстави говорити про тип мови, або мовний тип.

Мовний тип – спільне, що притаманне групі мов, характерне для всіх мов цієї групи і відрізняє її від інших груп; особлива структура ряду мовних систем.

Мовний тип виводиться з мовного різноманіття як якась середня величина, що пояснює особливі риси структурно об'єднаних груп мов. Наприклад: група відмінкових мов (українська, російська, польська, німецька тощо). Правда, певна ознака, за якою мови об'єднуються в певний тип, може

виявлятися в мовах, що входять до певного типу, різною мірою. Зокрема, ступінь відхилення від номінативності в українській мові є вищим, ніж у німецькій (пор.: Мені страшно, Мені хочеться, Вітром знесло дах будинку і IchhabeAngst, Ichwill, DasHauswurdevomWindabgedacht тощо).

Мовний тип – це певна комбінація типологічно релевантних ознак, система структурних ознак, що характеризуються певною ієрархією. (Сукупність диференційних ознак типу повинна об'єднувати тільки логічно взаємно необхідні риси, а не явища, які вільно поєднуються. До них належать також універсальні й індивідуальні явища. Поняття мовного типу не може бути одномірним, тобто побудованим на основі якоїсь єдиної ознаки; вона спирається на факти всіх рівнів мови.

Мовознавці виділяють п'ять основних мовних типів:

- ✓ зовнішньофлексивний (граматичне значення виражається за допомогою закінчення, що приєднується до основи слова);
- ✓ внутрішньофлексивний (граматичні значення виражаються за допомогою внутрішньої флексії, тобто чергування звуків у корені слова, як, наприклад, в семіто-хамітських мовах);
- ✓ аглютинативний (для нього характерний сингармонізм, відсутність узгодження як типу синтаксичного зв'язку, розташування означення перед означуваним, наявність розгорнутих членів речення замість підрядних речень, граматичне значення виражається за допомогою однозначних афіксів-приклейок; див. тур. ev «дім», ev-im «мій дім», ev-ler «доми», ev-ler-im «мої дома», ev-im-den «з мого дому», ev-ler-im-den «з моїх домів»);
- ✓ полісинтетичний (ґрунтується головним чином на об'єднанні аморфних слів-основ в єдині складні комплекси, сукупність яких оформляється службовими елементами);
- ✓ ізолятивний (у цьому типі відсутня флексія, слова в реченні ізольовані, тобто між ними нема формального зв'язку; слабо протиставлені повнозначні й службові слова; граматичні значення виражаються за допомогою порядку слів, інтонації, редуплікації тощо).

У структурі кожної мови є риси, що характеризують різні типи. Іншими словами, у мовах певного типу є елементи іншого типу. Так, в англійській флексивній мові є риси аглютинативності: форми множини іменників виражаються однозначними морфемами -s, -es, -en (table «стіл» – tables «столи», lunch «другий сніданок» – lunches «сніданки», bus «автобус» – buses «автобуси», child «дитина» – children «діти», ox «віл» – oxen «воли»). По суті, за аглютинативним принципом побудовані дієслова з прийменниками about, away, down, on, off, out, up: getabout «поширюватися», getaway «уникати», getdown «проковтнути»; giveout «розподіляти», giveback «повертати, віддавати», giveoff «випускати, виділяти», giveon «ринутися вперед», giveover «передавати, вручати», giveup «залишити». Тут прийменники зберігають своє основне значення, але значення дієслова після приєднання прийменників щоразу змінюється. В англійській мові немає категорії роду, через що немає узгодження прикметника і присвійного займенника з іменником (thenewbook «нова книжка» – thenewbooks «нові книжки»), однак все ж таки трапляються випадки узгодження в числі вказівних займенників із іменниками (thisbook «ця книжка» – thesebooks «ці книжки», thatable «той стіл» – thosetables «ті столи»).

Порядок слів суворо фіксований: суб'єкт + предикат + об'єкт (тобто такий, як у китайській мові). Цими двома останніми ознаками англійська флективна мова зближується з ізолятивними мовами. Усі флективні мови характеризуються чітким протиставленням частин мови: кожна частина мови має властиві тільки їй морфологічні характеристики (пор.: укр. спів – співати – співочий, біг – бігати). В англійській мові частини мови так не розрізняються, і в цьому аспекті англійська мова нагадує аглютинативні й ізолятивні мови (пор.: cold «холод», «простуда» і cold «холодний», love «любов» і love «любити», walk «прогулянка» і walk «гуляти», work «робота, праця» і work «працювати»).

Так, у структурі кожної мови наявні ознаки різних типів. Однак вони для перелічених мов не є визначальними. Йдеться про тип у мові.

Тип у мові – окремі ознаки інших типів у мові певного типу.

Ці ознаки звичайно належать до менш важливих ділянок граматики, не є продуктивними, можуть мати тенденцію до зникнення або їх можна виділити тільки з деякою натяжкою. Отже, під типом у мові розуміють мовні ознаки, які не є основними для певної мови, але утворюють стійку сукупність. Саме тому тип мови визначається за тими ознаками, які переважають у мові. Це стійка сукупність взаємопов'язаних основних (провідних) ознак, характерних для групи мов. Наявність або відсутність якоїсь ознаки зумовлена наявністю або відсутністю інших ознак.

Отже, типологічні ознаки, що утворюють певний тип, являють собою стійку сукупність. Ця сукупність є взаємозумовленою, де кожна ознака пов'язана з іншою та зумовлена іншою ознакою. Такі ознаки слід розглядати як основні за можливої наявності ознак, які є другорядними і не враховуються в характеристиці певного мовного типу.

Тип мови є ширшим поняттям, ніж тип у мові. Як типи мови виділяють ізолятивний, аглютинативний, полісинтетичний і флективний, а типами в мові вважають помічену в деяких мовах особливість мовної структури, наприклад наявність або ступінь аналітизму граматичних форм, наявність чи відсутність граматичних змін на стику морфем – фузія чи аглютинація. Отже, коли говорять про тип мови, мають на увазі сукупність провідних ознак, якими характеризуються системи певної групи мов, а коли говорять про тип у мові, мають на увазі конкретні мовні ознаки, які є в системі цієї чи іншої мови або певних мов. Наприклад, в одних мовах наголос є вільним, а в інших – фіксованим, довгота голосних в одних мовах є диференційною ознакою фонем, а в інших – ні. Якщо поняття мовного типу не може бути одномірним, тобто побудованим на основі якоїсь однієї ознаки, то тип у мові може бути одномірним.

Типологічна подібність є найбільш загальним видом структурної подібності між мовними системами, позаяк вона не обмежена ні часом, ні просторовими межами і може визначатися для будь-яких мов.

Перша спроба типологічної класифікації належить німецькому мовознавцеві Ф. Шлегелю, який виділив два типи мов – флективні, тобто мови, в яких слова мають закінчення, і нефлективні, в яких слова не мають закінчень. Флективні мови він уважав найдосконалішими. Його брат А. Шлегель удосконалив цю класифікацію, виділивши мови «без граматичної структури»

(пізніше вони були названі аморфними, або ізолятивними). Він також поділив усі мови на більш ранні (синтетичні) і пізніші (аналітичні).

Власну типологічну класифікацію запропонував В. фон Гумбольдт (1767–1835). Цьому сприяли його знання надзвичайно великої кількості різноструктурних мов, у тому числі мов американських індіанців і народів Полінезії, а також широкий лінгвістичний кругозір. Спираючись на класифікацію Шлегелів, він виділив три типи мов: ізолятивні, аглютинативні й флективні, а в типі аглютинативних мов – інкорпоративні (мови зі специфічними інкорпоративними комплексами, де стерті межі між словом і реченням). Ця класифікація ґрунтується на здатності коренів слів приєднувати до себе певний тип морфем. У кореневих мовах корені не приєднують до себе словозмінних морфем; в аглютинативних – приєднують лише однозначні морфеми; у полісинтетичних (інкорпоративних) мовах корені поєднуються в особливі слова-речення; у флективних – корені здатні сполучатися з багатозначними морфемами. Гумбольдт уперше звернув увагу на те, що чистих типів мов не існує, що ті типи виділяються на основі ознак, які переважають, тому тип – це ідеальна модель. Водночас він уважав, що різна типологія мов відображає різний культурний рівень розвитку народів – носіїв цих мов. Флективні мови, на його думку, є вершиною мовної творчості.

Ф. Бопп не визнав класифікації В. фон Гумбольдта і запропонував свою, в якій виділив три типи мов на основі кореневої ознаки: мови з моносилабічними (односкладовими) коренями; мови з дисилабічними (двоскладовими) коренями і мови з коренями, які можуть поєднуватися. До моносилабічних належить китайська, до дисилабічних – семітські, до третьої групи – індоевропейські мови. Його класифікація не охопила всіх типів мов.

А. Шлейхер визнав класифікацію Гумбольдта (щоправда, він не виокремлював інкорпоративних мов) і, як його попередники, вважав, що мови розвиваються в напрямі від ізоляції до флексії і що в «нових» сучасних йому індоевропейських мовах, які втратили багатство словозмінних форм, виявляються ознаки деградації мовної будови. Він поділив мовні елементи на такі, що виражають значення (корені), і такі, що виражають відношення. Останнім він відводив найважливішу роль у визначенні місця мови в типологічній класифікації. У кожному виділеному типі розмежовував синтетичні й аналітичні підтипи. Як основоположник біологічного напрямку в мовознавстві (натуралізму) вчення про мовні типи він назвав морфологією, а класифікацію мов, оснований на структурних особливостях, – морфологічною. Він уважав, що виділені Гумбольдтом три типи мов відображають три ступені розвитку мови, які відповідають трьом ступеням розвитку (від простих до складніших форм) природи – кристал, рослина, тварина.

Отже, мовознавці першої половини ХІХ ст. намагалися представити різні структурні типи мов як етапи єдиного процесу розвитку мови загалом, як рух від менш досконалого до більш досконалого стану. Їхня типологія мала оцінний характер (ділила мови на примітивні й розвинуті). Водночас вони вважали, що всі мови з часом змінюють свій тип і всі врешті-решт стануть флективними, тобто допускали еволюцію мовних типів.

Наприкінці ХІХ ст. за основу типологічної класифікації вже брали не одну, а кілька ознак (праці Г. Штейнталя, М. Мюллера, Ф. Містелі, Ф. Фінка).

Типологічна класифікація стає багатовимірною. Г. Штейнталь (1823–1899) уперше в основу класифікації мов поклав синтаксичну ознаку – синтаксичні зв'язки між словами. М. Мюллер (1823–1900) на основі можливості поєднання і способу поєднання коренів розрізняв три типи мов: 1) мови, в яких корені можуть уживатися як слова, зберігаючи своє значення; 2) мови, в яких два корені можуть поєднуватися, щоб утворити слова, внаслідок чого один із компонентів утрачає своє значення; 3) мови, де два корені утворюють складне слово і в складенні обидва корені втрачають своє значення. Він також указав на те, що критерієм типологічної класифікації мов можуть бути морфологічні процеси.

Швейцарський мовознавець Ф. Містелі (1841–1903) за основу типологічної класифікації взяв два нових критерії: місце слова в реченні і внутрішню структуру слова. Перший (синтаксичний) критерій є дуже важливим, бо в аналітичних мовах (англійській, шведській, норвезькій та ін.) місце присудка після підмета суворо фіксоване, а в аглютинативних мовах, зокрема тюркських, присудок займає прикінцеве місце в реченні. Вчений перший розмежував коренеізолятивні мови (типу китайської) і основоізолятивні (типу індонезійської). Його заслугою є й те, що він уперше ввів у практику типологічних досліджень матеріал америндських, аустроазійських і африканських мов.

Німецький мовознавець Ф. Фінк побудував свою класифікацію на критеріях складності слова і фрагментарності його структури. За цими критеріями він ділив мови на мови з масивною структурою і мови з фрагментарною структурою. Масивність і фрагментарність структури слова позначаються на градуванні шкалі, яка показує не так наявність/відсутність, як ступінь вияву ознаки.

Типологічна класифікація мов була в полі зору й російського мовознавця П. Ф. Фортунатова. Він як критерій традиційно використовує морфологічні особливості слова і на їх основі виділяє чотири типи: 1) аглютинативні мови, де основа й афікс залишаються за своїм значенням окремими частинами слів ніби склеєними; 2) флективно-аглютинативні мови, в яких основи слів самі мають необхідні форми, утворювані флексією основ, тобто видозміною частини звукової сторони (семітські мови); 3) флективні; 4) кореневі, в яких немає форм окремих слів (китайська, сіамська та інші мови).

У слов'янській лінгвістичній традиції запропоновано низку критеріїв виділення типологічних особливостей мов світу. Так, В. М. Алпатов запропонував класифікацію мов на основі наявності в мові флексій, формантів-приклейок і службових слів, виділивши вісім типів: 1) мови, в яких є всі три типи грамем; 2) мови з флексіями і формантами; 3) мови з флексіями і службовими словами; 4) мови з формантами і службовими словами; 5) мови тільки з флексіями; 6) мови тільки з формантами; 7) мови тільки зі службовими словами; 8) мови, в яких нема грамем. Мови типів 5,7 і 8 не зафіксовані.

Існують класифікації мов за окремими мовними рівнями і за окремими рівневими ознаками. Серед них найвідомішими є синтаксична типологія І. І. Мещанинова та фонологічна і морфологічна типології О. В. Ісаченка.

Синтаксична типологія І. І. Мещанинова ґрунтується на оформленні основних синтаксичних відношень у реченні, а саме на відношеннях між дією,

діючою особою і об'єктом дії. За цією ознакою він виділяє три типи мов: номінативні, ергативні й пасивні. У номінативних мовах підмет вживається в називному відмінку незалежно від того, перехідним чи неперехідним дієсловом виражений присудок. До номінативних належить більшість мов світу – індоєвропейські, афразійські, уральські, дравідські, тюркські, монгольські, тунгусо-маньчжурські, частина китайсько-тибетських і австралійських та ін.

В ергативних мовах (грец. Ergdtes – діюча особа) дієслово-присудок має подвійний зв'язок із підметом. Воно не тільки узгоджується з підметом, але одночасно керує ним: при перехідному дієслові підмет стоїть в особливому відмінку – ергативному (відмінку діяча), а при неперехідному – в абсолютному. Форма об'єкта перехідного дієслова збігається з формою суб'єкта неперехідного дієслова. Пор.: аварське Ди-цабече б-а-чана «Я теля пригнав» (ергативна конструкція), але Бече б-ач і ана «Теля прийшло»; атранта Atulagarraintanama «Чоловік убиває звіра», де atu-la – ергативний відмінок від atua «чоловік», а garra «звір» – називний відмінок, Atualama «Чоловік іде», де atua – називний відмінок у функції суб'єкта неперехідного дієслова. До ергативних мов належать баскська, більшість кавказьких, папуаських, австралійських, ескімосько-алеутських та індіанських мов.

Як правило, ергативна і номінативна структури взаємовиключають одна одну. Однак існують деякі мови, в яких обидві структури перебувають у доповнювальній дистрибуції. Так, у грузинській мові ергативна конструкція представлена тільки в аористі, а в деяких ново-Індійських і новоіранських мовах – тільки у претериті. Трапляються мови, де всупереч основній нормі ергативної структури з перехідними дієсловами вживаються обидві конструкції – ергативна й номінативна.

Ергативну конструкцію не можна ототожнювати з пасивною. В ергативних мовах немає іншої конструкції н перехідним дієсловом, оберненням (трансформацією) якої була б ергативна конструкція, а в тих ергативних мовах, де є пасив, він не збігається з ергативною конструкцією.

У пасивних мов ані суб'єкт, ні об'єкт не мають жодного граматичного оформлення, об'єднуючись в один комплекс, підпорядкований головному слову. До пасивних належать усі інкорпоративні мови.

Синтаксичні типи мов не є незмінними. Наприклад, Індіоіранські мови в переважній більшості виявили в історії свого розвитку тенденцію до структурного перетворення від номінативної будови до ергативної. Нині помітна тенденція до повернення до номінативного типу.

Синтаксичну типологію щодо америндських мов опрацював польський мовознавець Т. Мілевський (1906–1966).

Мовознавець О. В. Ісаченко запропонував морфологічну і фонетичну типологію. За морфологічною типологією Ісаченко ділить усі мови на дві групи: вербальні й невербальні. До вербальних належать мови з багатим дієвідмінюванням і бідним відмінюванням іменних частин мови (романські, германські, болгарська). До невербальних мов належать такі, що мають розвинуте відмінювання іменних частин мови і ослаблене дієвідмінювання (українська, російська та інші мови).

За фонетичною класифікацією залежно від кількості голосних і приголосних слов'янські мови вчений поділив на вокалічні, тобто з

переважанням голосних (сербська, хорватська, словенська, кашубська), і консонантичні, де переважають приголосні (усі інші слов'янські мови). Як зазначає сам автор цієї класифікації, та обставина, що в одних слов'янських мовах максимально використовується різне забарвлення приголосних (м'якість і твердість як розрізнявальні ознаки), а в інших мовах представлені вокалічні відмінності (музикальний наголос у штокавському діалекті), дозволяє констатувати існування всередині слов'янських мов двох крайніх типів – консонантичного та вокалічного. Усі інші мови розташовуються між цими двома полярними типами. У штокавському нарідді є голосні [i], [e], [a], [o], [u]. Кожен із них може бути довгим і коротким, з висхідним і низхідним наголосом. Чотирма різними інтонаціями характеризується і складовий сонант [r]. Разом тут є 24 складові фонемі. Кашубська мова має 26 голосних. У літературній словенській мові є 7 довгих фонем з висхідною інтонацією (<i>, <o>, <u>, <a>, <q>, <e>, <i>), 5 довгих – з низхідною (<i>, <o>, <a>, <e>, <i>) і (і коротких (<i>, <o>, <a>, <э>, <e>, <i>), які не беруть участі в поліфонії. Крім цього, є 3 складові фонемі <r> (довга з висхідною інтонацією, довга з низхідною інтонацією і коротка), що разом становить 21 складовий звук. Інша картина спостерігається в польській і російській мовах, де, за Ісаченком, відповідно є 5 голосних і 35 приголосних, 8 голосних і 37 приголосних.

Мови з бідним консонантизмом, як словенська, характеризуються багатим вокалізмом, і, навпаки, мови з добре розвинутим консонантизмом, як польська, характеризуються надзвичайно бідною системою голосних.

Грунтуючись на цих даних, О. В. Ісаченко виділяє для слов'янських мов такі основні типи: радикальний вокалічний тип, представлений сербською, словацькою, словенською і кашубською мовами, і радикальний консонантичний, представлений східнослов'янськими, лужицькими й болгарською мовами. Третій тип, до якого належить літературна словацька мова, розташований між указаними двома крайніми мовними типами.

Український мовознавець П. К. Ковальов (1898–1973) вніс деякі корективи щодо місця української мови в типології О. Ісаченка. Він акцентував на відмінних рисах між, на його думку, консонантичною російською мовою і значною мірою вокалічною українською.

Спробу словотвірної типології здійснив чеський мовознавець В. Матезіус (1882–1945). На його думку, в мовах існує два типи найменування: ізолятивний, або невмотивований, – той, що не має чіткої етимології (англ. veal «телятина», чеськ. okřin), і описовий, або включний, тобто етимологічно пов'язаний з іншими словами (нім. Kalbsfleisch, чеськ. telecí).

Отже, протягом більше ніж двох століть тривають пошуки типологічної класифікації мов, однак єдиної типологічної класифікації досі немає. Очевидно, така єдина класифікація і неможлива. Мови настільки багатогранні, що втиснути їх у якусь одну класифікаційну схему важко. Не випадково В. Д. Аракін висунув ідею створення «типологічних паспортів мов», які враховують різні типологічні ознаки й уможливають коротко й наочно (доступно для огляду) охарактеризувати тип мови. До найсуттєвіших показників він відносить: склад фонемного інвентарю; структуру фонемного інвентарю; наголос; структуру складу; інтонацію; склад граматичних категорій;

словосполучення і їхні типи; речення; структуру слова; структуру словникового складу; словотвір; завершальну коротку характеристику.

Лекція №2

Тема: МЕТОДОЛОГІЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТИПОЛОГІЇ

Мета: оволодіти знаннями у сфері методології лінгвістичної типології; засвоїти властивості, закони методології лінгвістичної типології; усвідомити значення, роль методології лінгвістичної типології.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План:

1. Поняття методу в структурі лінгвістичної типології. Лінгвістичні та нелінгвістичні методики.
2. Принципи зіставних досліджень.
3. Рівні й аспекти зіставного дослідження.
4. Етапи зіставних досліджень.

Теоретична частина

Однією з ключових проблем загального мовознавства є проблема методології, тобто методів дослідження мови. Відомо, що будь-яка галузь людського пізнання повинна мати поряд з об'єктом і предметом вивчення певні дослідницькі методи. Лінгвістика протягом історії свого розвитку створила власні (спеціальні) методи. Як правило, зміна наукової парадигми супроводжується відкриттям нового методу дослідження. Кожен метод виділяє такий аспект мови у якості об'єкта дослідження, який визначається найважливішим у цій теорії мови.

Метод (від грец. *methodos* «шлях дослідження, пізнання») – система правил і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей природи, суспільства і мислення. Термін «метод» неоднозначний: його використовують у загальнонауковому, філософському значенні, у спеціально-науковому (що стосується окремої галузі науки – фізики, хімії, математики, історії, літературознавства, мовознавства тощо) і у значенні, яке збігається зі значенням терміна методика. На думку Б. М. Головіна, метод – це шлях, який прокладають до істини, а методика – інструменти, потрібні для розчищення цього шляху.

Методи диференціюються на загальні (спостереження, індукція, дедукція, гіпотеза, аналіз, синтез, порівняння, ідеалізація, експеримент, формалізація, моделювання тощо) і спеціальні (порівняльно-історичний, типологічний, зіставний, структурний, функціональний, конструктивний, дискурс-аналізу).

Основними методами дослідження мови є описовий, порівняльно-історичний, типологічний, зіставний, структурний, функціональний, метод лінгвістичної географії.

Описовий метод: сукупність процедур інвентаризації, класифікації і інтерпретації досліджуваних мовних явищ у синхронії. Виокремлюється не

всіма лінгвістами, оскільки опис мовних структур застосовується і в інших методах. Так, наприклад, якщо необхідно дослідити фонетичну систему якоїсь мови, вчений повинен вичленити з мовлення всі звуки, ідентифікувати їх і подати їх повний список (інвентаризувати звуки), відтак класифікувати їх (виділити голосні й приголосні, приголосні поділити на сонорні й шумні, шумні – на дзвінкі й глухі тощо).

Послідовність етапів методу: 1) інвентаризації (виділення одиниць аналізу, подання їх повного списку); 2) членування виділених одиниць на менші складові одиниці (сегментація); 3) класифікація одиниць (таксономії); 4) вияву ознак груп таксономії (інтерпретації). На його основі створено так необхідні описові граматики різних мов і тлумачні, орфографічні, орфоепічні та інші нормативні словники.

Порівняльно-історичний метод – сукупність процедур реконструкції походження мов від прамов, установлення еволюційних змін і закономірностей розвитку споріднених мов шляхом їхнього порівняння на різних етапах формування, доведення генетичної близькості мов. Тобто об'єктом є споріднені мови, які мають спільного предка. Порівняльно-історичний метод виступає як основний інструмент дослідження при відтворенні моделей прамовних станів окремих родин і груп споріднених мов світу, їх подальшого розвитку та членування на самостійні мови, а також використовується з метою побудови порівняльно-історичних описів мов, які входять в ту чи іншу генетичну спільність.

До складу його головних прийомів входять: визначення генетичної приналежності мовних даних; встановлення системи відповідностей і аномалій на різних рівнях в порівнюваних мовах; моделювання вихідних прамовних форм (архетипів); реконструкція первинних і проміжних мовних станів; хронологічна і просторова локалізація мовних явищ; генеалогічна класифікація мов. Головними прийомами методу є зовнішня і внутрішня реконструкції. Перша залучає матеріали споріднених мов, друга співвідносить явища однієї мови, представлені на різних етапах її розвитку. Головне завдання цього методу – відкриття законів, за якими розвивалися споріднені мови в минулому. За його допомогою можна реконструювати (відтворити) звуки, слова, їх форми і значення. Саме на основі порівняльно-історичного методу вчені дійшли висновку, що у далекому минулому існувала індоєвропейська мова-основа (прамова), відтак спільнослов'янська (праслов'янська) мова, з якої розвинулися всі слов'янські мови.

Головним принципом методу є історизм. Основоположниками вважаються німецькі мовознавці Ф. Бопп, Я. Гримм, датчанин Р. Раск і російський дослідник О. Х. Востоков. На основі порівняльно-історичного методу створено історичні й порівняльно-історичні граматики мов і етимологічні словники (словники, які пояснюють походження слів).

Зіставний метод – головний метод контрастивної лінгвістики, спрямований на вияв спільних і специфічних рис зіставляваних мов на всіх їх рівнях, а також в мовленні і у тексті. Його об'єктом є вивчення різних мов – споріднених і неспоріднених.

Мета застосування : шляхом зіставлення виявити спільні, однакові (ізоморфні) й відмінні, специфічні (аломорфні) риси зіставляваних мов у

звуковій, словниковій і граматичній системах; поглиблення знань про одну з мов на тлі другої, встановлення характерологічних рис сімей і груп мов, прогнозування інтерференції мов, визначення особливостей взаємодії мов в процесі оволодіння другою іноземною мовою.

Головною процедурою є порівняння. На відміну від порівняльно-історичного і типологічного методів, орієнтовний на зіставлення двох (трьох) мов на синхронному зрізі їх розвитку і не має результатом установа типологічних рис цих мов. Зіставний аналіз передбачає визначення критерію, еталона зіставлення *tertium comparationis*, вибір якого залежить від мовного рівня обраних об'єктом одиниць. Так, на словотворчому рівні пропонуються критерії словотвірних типів, ономаціологічної структури, внутрішньої форми. На лексичному рівні – компонентний склад значень порівнювальних еквівалентів.

Типологічний метод – метод мовознавчих досліджень, спрямований на виділення загальних ознак і закономірностей мов світу і їхню класифікацію залежно від таких ознак. Головним принципом методу є порівняння як установа схожості і розбіжності між мовами. Метою методу є виділення мовного типу як сукупності відповідних ознак мов (універсалій) або сукупності мов, що їх мають. На відміну від порівняльно-історичного методу, здійснюється аналіз синхронічного стану мов незалежно від їх спорідненості чи віддаленості. На відміну від контрастивного (зіставного) методу, не обмежується зіставленням двох споріднених мов, а простежує типологічні особливості багатьох мов і має метою створення типологічної класифікації мов світу.

Типологічний метод застосовує поняття мови-еталона як метамови опису систем порівнюваних мов. Еталон – це об'єкт, що представляє всі мови світу в одній мові (Ю. Рождественський). Дослідники вважають, що мовою-еталоном можуть бути різні системи: спеціальна штучна мова зі штучними правилами, конкретна мова з гарно розробленою системою, лінгвістична категорія, граматичні правила, семантичне поле, фонетичні, морфологічні і синтаксичні моделі тощо.

Структурний метод: застосовується при дослідженні структури мови, а його метою є пізнання мови як цілісної функціональної структури, елементи якої співвіднесені й пов'язані строгою системою відношень і зв'язків. Його мета – пізнання внутрішньої організації мови. Є головним методом лінгвістичного структуралізму – на пряму досліджень, що виник як альтернатива порівняльно-історичному на пряму наприкінці XIX ст. і став домінуючим у 20-х р. XX ст.

Передбачає дослідження мови як системи із притаманними їй а) інваріантними елементами (фонемами, морфемами, лексемами, графемами, реченнями), що в мовленні співвідносяться з конкретними реалізаціями; б) відношеннями між елементами (синтагматичними, парадигматичними, епідигматичними). Парадигматична методика охоплює опозиційний прийом (на основі зіставлення і протиставлення мовних одиниць встановлюються їх диференційні ознаки, а на основі спільності й відмінності одиниці об'єднуються в різні парадигматичні групи). Парадигматична методика доповнюється синтагматичною, тобто вивченням сполучуваності досліджуваних одиниць, їх контексту. Синтагматика нерідко розкриває приховані властивості мовної

одиниці, які при парадигматичному (опозиційному) підході можуть бути непоміченими.

Просторове розміщення мовних явищ вивчають й інтерпретують за допомогою методу лінгвістичної географії. Метод лінгвістичної географії (ареальний) – сукупність прийомів, які полягають у картографуванні елементів мови, що розрізняють її діалекти.

Зв'язок методу лінгвогеографії з порівняльно-історичним полягає у тому, що він також має на меті відтворення картини діалектного членування прамовних спільнот і виявлення ареальних зв'язків між мовами, які становлять ці спільноти. Крім того, про тісний зв'язок цих двох методів свідчить і те, що в тих мовних групах або сім'ях, у яких відсутні старописемні пам'ятки, порівняльно-історичний метод спирається на дані сучасних мов і діалектів.

Поштовхом для розвитку лінгвогеографічного методу стали методика реконструкції прамови А. Шлейхера і теорія концентричних хвиль Й. Шмідта, суть якої зводиться до твердження, що кожне нове мовне явище поширюється з певного центра поступово згасаючими хвилями, через що споріднені мови непомітно переходять одна в одну.

Одним із завдань лінгвістичної географії є точне вивчення зон поширення певних мовних (діалектних) явищ. Нанесення цих явищ на географічні карти з часом привело до опрацювання принципів і методики картографування й укладання діалектологічних карт.

Кожне лінгвогеографічне дослідження передбачає чотири етапи: 1) складання питальника; 2) збір матеріалу (анкетний чи польовий); 3) картографування зібраного матеріалу; 4) інтерпретація нанесеного на карту діалектного матеріалу. Матеріал наносять на карти у вигляді ізоглос, тобто ліній, які позначають (окреслюють, обмежують) територію поширення певного мовного факту. Дослідження проводять у двох аспектах – синхронічному та діахронічному. Шляхом синхронічного аналізу визначають лінгвогеографічну ієрархію ізоглос, говірок, говорів, діалектів, наріч. Об'єктом дослідження діахронічної лінгвогеографії є архаїзми й нові утворення.

Основоположником методу лінгвогеографії і всього напряму ареальної лінгвістики є німецький учений Георг Венкер, який у 1881 р. опублікував перший у світі діалектологічний атлас. Вагомий внесок у подальше вдосконалення цього методу зробили французькі лінгвогеографи Жюль Жильєрон і Едмон Едмон, які уклали солідний (1920 карт) атлас французької мови (1902–1910). Вважається, що цей атлас мав вирішальний вплив на розвиток лінгвогеографії і стимулював створення подібних атласів для інших мов.

Принципи зіставних досліджень.

Принцип системного підходу. Він полягає в тому, що кожне явище слід розглядати в системі, тобто у його зв'язках з іншими явищами тієї системи, до якої воно належить. Порівнювати можна парадигматичні групи (підсистеми, поля, лексико-семантичні групи, синонімічні ряди тощо). На думку У. К. Юсупова, повний зіставний опис можна отримати, поєднуючи малосистемний (поєднуються малі системи мов), трансляційний (визначаються міжмовні еквіваленти), польовий (порівнюються семантичні, асоціативні, синтаксичні, словотвірні, функціонально-семантичні таін. поля), логічний

(засоби вираження поняттєвих категорій) і денотативний (порівнюються «смаки», тобто віддання переваги чому-небудь).

Принцип опори на змістову основу порівнюваних явищ (семантичний принцип). Перші контрастивні дослідження мов ґрунтувалися на зіставленні мовних форм, адже формальні розбіжності знаходяться «на поверхні мови». Останнім часом стає популярною думка про те, що найпродуктивнішою основою для порівняння мов є семантика, її, зокрема, висловлюють Ф. Груча, С. Сятковський, В. Ярцева і О. Бондарко. Останній висунув ідею так званої інтенціональності, під якою він розуміє відношення між значенням мовних засобів і смисловим змістом висловлення, яке відображається у правилах такого типу: «Якщо мовець хоче виразити..., він повинен вжити...».

Переорієнтація мовознавчих досліджень на семантичний ґрунт є закономірною, бо без вивчення мовного змісту не можна адекватно представити структуру мови загалом. Необхідність семантичного принципу в контрастивних лінгвістичних дослідженнях зумовлена кількома причинами: 1) незаперечним нині є положення про примат мовного змісту над формою; 2) найновіші дослідження вказують на первинність у слові лексичного і вторинність граматичного, що впливає з більшої глибини граматичної абстракції порівняно з лексичною. Тому природно вбачати, що саме в лексиці приховані фундаментальні риси мовної структури, які зумовлюють наявність багатьох специфічних ознак на інших рівнях мови. Опора на семантику сприятиме розкриттю максимально широкої сукупності системно зумовлених структурних характеристик мови, що в свою чергу дасть змогу пролити світло на проблему взаємовідношення мови і мислення.

Принцип врахування функціональних особливостей зіставляваних одиниць. Цей принцип пов'язаний з попереднім, оскільки нерідко значення інтерпретується як функція, і навпаки. Однак часто одиниці з подібним значенням функціонально нетотожні в різних мовах, що пов'язано з їх місцем у системі мови, соціальними, етнокультурними та іншими причинами. Так, однакові функції можуть виконувати одиниці різних мовних рівнів (це можна виявити як в одній і тій самій мові, так і при зіставленні двох мов). Тому зіставлення слід здійснювати на основі функціональної подібності фактів досліджуваних мов. Як зауважує В. М. Ярцева, «врахування всієї тріади «форма – функція – значення» забезпечує ту змістовність типологічного аналізу мов, яка відповідає вимогам сучасної науки».

Крім цих трьох головних принципів, деякі вчені виділяють ще принцип термінологічної адекватності (створення адекватної термінології, яка б мала спільні дефініції); принцип достатньої глибини порівняння (виявлення всіх суттєвих подібностей і відмінностей); принцип урахування спорідненості й типологічної близькості (при порівнянні близькоспоріднених і типологічно подібних неспоріднених мов можливості застосування малосистемного підходу розширюються, а при порівнянні типологічно неподібних мов – звужуються); принцип урахування позитивного і негативного перенесення лінгвістичних знань (лінгвістичні знання, здобуті в дослідженнях однієї мови, допомагають у дослідженні іншої мови, однак не можна приписувати ознаки однієї мови іншій); принцип двостороннього порівняння (за такого порівняння в поле зору потрапляють особливості двох порівнюваних мов); принцип урахування

функціональних стилів; принцип територіальної необмеженості (для зіставної лінгвістики просторове розміщення мов не має значення).

Рівні й аспекти зіставного дослідження.

У мовознавстві розрізняють рівні мови, які досліджують, і рівні дослідження мови. У першому випадку йдеться про об'єкт дослідження. Так, об'єктом зіставного аналізу можуть бути одиниці будь-якого рівня мови – фонологічного, морфологічного, синтаксичного й лексико-семантичного. Щоправда, чистоту рівневого підходу не завжди можна витримати, бо те, що в одній мові виражається засобами одного рівня, в іншій мові може виражатися засобами іншого рівня. Як ілюстрацію цього положення можна навести способи вираження запитання і ствердження в російській і англійській мовах. У російській мові запитання і ствердження можуть різнитися інтонаційно, а в англійській граматично за допомогою допоміжного дієслова *do*: *Вы знаете, где магазин. Вы знаете, где магазин? You know where the shop is. Do you know where the shop is?* Такі явища К. Джеймс називає міжмовними ранговими зсувами. Якщо, наприклад, порівняти російсько-англійську пару *Он\а до\чит\а\л\а эт\у книг\у* і *She has finish\ed read\ing this book*, то зсув тут виражається в тому, що в російському реченні чотири слова і десять морфем, а в англійському – шість слів і вісім морфем.

Рівні дослідження мови – це рівні мовної організації, що рівнозначне рівню абстракції. Наприклад, зіставні дослідження можна проводити на емічному (рівень структури мови) і етичному (рівень мовлення) рівнях. Оскільки однією з вимог контрастивних досліджень є системний підхід, то перевага надається емічному рівневі. Е. Косеріу розрізняє чотири рівні зіставного аналізу: рівень типу мови (рівень принципів структурування в конкретній мові, тобто види й категорії функцій і способів, розглянутих у їх взаємозв'язку); рівень системи мови; рівень мовної норми; рівень функціонування мовної одиниці в тексті. Можна порівнювати мови на будь-якому з цих рівнів, однак для теорії і практики перекладу слід віддавати перевагу зіставленню на рівні тексту, коли виявляється єдність функції різних елементів, які займають різне місце в рівнях мовної системи. У зв'язку з цим доцільним є розрізнення трьох аспектів семантичної структури тексту: смисл, значення і позначення. Смисл реалізується в тексті, він охоплює і позамовні компоненти, різного роду конотації культурного характеру тощо. Значення – зміст мовного знака, позначення – використання знака стосовно певного денотата. Функціональний аспект контрастивної лінгвістики для перекладу є важливішим, ніж системний.

В. Г. Гак виділяє такі три аспекти (рівні) зіставного дослідження: 1) вираження (наприклад, утворення множини, форм роду, формальні особливості порядку слів); 2) зміст (наприклад, граматична категорія стосовно обсягу її значень: граматична категорія може бути в двох мовах, але кількість субкатегорій і обсяг їх значень можуть не збігатися); 3) функціонування (так, однина і множина можуть у зіставляваних мовах використовуватися по-різному). Як аспекти він розглядає ще семасіологічний (як використовується мовна одиниця) і ономасіологічний (якими засобами виражаються однакові значення в зіставляваних мовах) підходи.

Етапи зіставного аналізу

Зіставлення здійснюється в кілька етапів: точний і повний опис систем зіставляваних мов; зіставлення цих систем; контрастивні спостереження (висновки).

1. Точний і повний опис зіставляваних мов. Цей етап вважають необхідною умовою для успішного конфронтативного порівняння. Причиною незадовільного стану зіставних досліджень, насамперед, є те, що лінгвіст-контрастивіст повинен «наверстати» опис досліджуваних мов. До опису ставляться конкретні вимоги. Він повинен бути здійснений на базі єдиної граматичної теорії, на основі одного й того самого методу, за однією моделлю, з використанням однакової техніки й одного й того самого поняттєвого апарату. Саме в такому сенсі говорять про теоретичну, методологічну й термінологічну зіставляваність описів. Не можна одну мову описувати, наприклад, на основі генеративної граматики, а іншу – на основі дескриптивної чи функціональної. Отже, зіставленню передує внутрішньосистемний аналіз, який виявляє суттєві системні закономірності, які використовуються як основа для порівняння у міжсистемному зіставленні.

2. Встановлення зіставляваності на різних рівнях (точки відліку при зіставленні). Цей етап необхідний для того, щоб не зіставляти незіставляване. Так, при порівнянні часової системи в українській і німецькій мовах необхідно враховувати слов'янську категорію виду. Не можна порівнювати системи часів і без залучення лексичних одиниць, які мають темпоральне значення. Суть зіставного вивчення можна визначити як системно-функціональне зіставлення ізофункціональних одиниць незалежно від того, до якого рівня мовної системи вони належать. Процедура зіставлення ґрунтується на єдиному принципі: зіставлявані об'єкти розглядають як функціональні системи, порівняння яких здійснюється на основі ознак, релевантних для внутрішньої організації і функціонування цих систем. Описуються не просто одиниці, конструкції тощо, а їх функції. Якщо дві мови не можуть бути описані за однією моделлю, то шукають еталон порівняння, який би поєднував ознаки аналізованих одиниць обох мов.

3. Мета зіставного аналізу – встановлення співвідношення між мовними явищами, відповідностей, або кореспонденцій. Відповідність різномовних явищ визначається на основі спільної певної їхньої ознаки (лексичної, морфологічної, стилістичної тощо). Реалізація етапу зіставлення призводить до наукових контрастивних висновків.

ЛЕКЦІЯ № 3

Тема: БАЗОВІ КРИТЕРІЇ ТИПОЛОГІЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ МОВ

Мета: установити взаємозв'язок роботи типологічної класифікації мов; усвідомити значення, роль типологічної класифікації мов.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Мовний тип і тип у мові.

2. Критерії виділення типологічної класифікації мов: погляди вчених-лінгвістів.

3. Характеристика типологічної класифікації мов у слов'янському мовознавстві.

Теоретична частина

Одним із основних понять (таксономічною одиницею) лінгвістичної типології є тип мови, або мовний тип. Однак загальноприйнятого визначення цього поняття у мовознавстві ще не існує. Не встановлено й критеріїв визначення типу мови.

Слово тип широко вживається як у загальнонародній (розмовно-побутовій), так і в науковій мові. Пор.: з одного боку, протиний тип, небезпечний тип, підозрілий тип, тип будинку, тип сучасного вчителя, самотній тип, гляньте на цього типа, з іншого – літературний тип «персонаж, що має певні риси, які є узагальненням рис конкретних людей», психічний тип «холерик, сангвінік, флегматик і меланхолік», тип членистоногих «ракоподібні, павукоподібні, комахи», тип квіткових рослин тощо.

Щоб з'ясувати, що таке тип мови, розглянемо деякі риси мов. Так, в українській мові більшість слів можна поділити на корінь, словотвірну морфему і закінчення: чолов'-яг-а, куз-ин-а, сміл-ив-ий, ім-ен-н-ий, ор-а-н-ий. Самі корені переважно не виступають як самостійні слова: чолов-, куз-, сміл-, ім-, ор-. Якщо ж узяти тюркські мови, то в них кожен корінь збігається з окремим словом. Див. тур. atlar «коні» і at «кінь», balalar «діти» і baia «дитина», masada «на столі» і masa «стіл», ohulda «у школі» і okul «школа». Отже, в тюркських мовах нарощення суфіксів не позбавляє слово його самостійності, а надає йому нового граматичного значення.

Наведені приклади показують особливості структури слова і речення в названих мовах. Ці риси співіснують у мові не механічно, а формують певну стійку систему, що дає підстави говорити про тип мови, або мовний тип.

Мовний тип – спільне, що притаманне групі мов, характерне для всіх мов цієї групи і відрізняє її від інших груп; особлива структура ряду мовних систем.

Мовний тип виводиться з мовного різноманіття як якась середня величина, що пояснює особливі риси структурно об'єднаних груп мов. Наприклад: група відмінкових мов (українська, російська, польська, німецька тощо). Правда, певна ознака, за якою мови об'єднуються в певний тип, може виявлятися в мовах, що входять до певного типу, різною мірою. Зокрема, ступінь відхилення від номінативності в українській мові є вищим, ніж у німецькій (пор.: Мені страшно, Мені хочеться, Вітром знесло дах будинку і IchhabeAngst, Ichwill, DasHauswurdevomWindabgedacht тощо).

Мовний тип – це певна комбінація типологічно релевантних ознак, система структурних ознак, що характеризуються певною ієрархією. (Сукупність диференційних ознак типу повинна об'єднувати тільки логічно взаємно необхідні риси, а не явища, які вільно поєднуються. До них належать також універсальні й індивідуальні явища. Поняття мовного типу не може бути одномірним, тобто побудованим на основі якоїсь єдиної ознаки; вона спирається на факти всіх рівнів мови.

Мовознавці виділяють п'ять основних мовних типів:

- ✓ зовнішньофлексивний (граматичне значення виражається за допомогою закінчення, що приєднується до основи слова);
- ✓ внутрішньофлексивний (граматичні значення виражаються за допомогою внутрішньої флексії, тобто чергування звуків у корені слова, як, наприклад, в семіто-хамітських мовах);
- ✓ аглютинативний (для нього характерний сингармонізм, відсутність узгодження як типу синтаксичного зв'язку, розташування означення перед означуваним, наявність розгорнутих членів речення замість підрядних речень, граматичне значення виражається за допомогою однозначних афіксів-приклейок; див. тур. *ev* «дім», *ev-im* «мій дім», *ev-ler* «доми», *ev-ler-im* «мої дома», *ev-im-den* «з мого дому», *ev-ler-im-den* «з моїх домів»);
- ✓ полісинтетичний (ґрунтується головним чином на об'єднанні аморфних слів-основ в єдині складні комплекси, сукупність яких оформляється службовими елементами);
- ✓ ізолятивний (у цьому типі відсутня флексія, слова в реченні ізольовані, тобто між ними нема формального зв'язку; слабо протиставлені повнозначні й службові слова; граматичні значення виражаються за допомогою порядку слів, інтонації, редуплікації тощо).

У структурі кожної мови є риси, що характеризують різні типи. Іншими словами, у мовах певного типу є елементи іншого типу. Так, в англійській флексивній мові є риси аглютинативності: форми множини іменників виражаються однозначними морфемами *-s*, *-es*, *-en* (*table* «стіл» – *tables* «столи», *lunch* «другий сніданок» – *lunches* «сніданки», *bus* «автобус» – *buses* «автобуси», *child* «дитина» – *children* «діти», *ox* «віл» – *oxen* «воли»). По суті, за аглютинативним принципом побудовані дієслова з прийменниками *about*, *away*, *down*, *on*, *off*, *out*, *up*: *getabout* «поширюватися», *getaway* «уникати», *getdown* «проковтнути»; *giveout* «розподіляти», *giveback* «повертати, віддавати», *giveoff* «випускати, виділяти», *giveon* «ринутися вперед», *giveover* «передавати, вручати», *giveup* «залишити». Тут прийменники зберігають своє основне значення, але значення дієслова після приєднання прийменників щоразу змінюється. В англійській мові немає категорії роду, через що немає узгодження прикметника і присвійного займенника з іменником (*thenewbook* «нова книжка» – *thenewbooks* «нові книжки»), однак все ж таки трапляються випадки узгодження в числі вказівних займенників із іменниками (*thisbook* «ця книжка» – *thesebooks* «ці книжки», *thattable* «той стіл» – *thosetables* «ті столи»). Порядок слів суворо фіксований: суб'єкт + предикат + об'єкт (тобто такий, як у китайській мові). Цими двома останніми ознаками англійська флексивна мова зближується з ізолятивними мовами. Усі флексивні мови характеризуються чітким протиставленням частин мови: кожна частина мови має властиві тільки їй морфологічні характеристики (пор.: укр. спів – співати – співочий, біг – бігати). В англійській мові частини мови так не розрізняються, і в цьому аспекті англійська мова нагадує аглютинативні й ізолятивні мови (пор.: *cold* «холод», «простуда» і *cold* «холодний», *love* «любов» і *love* «любити», *walk* «прогулянка» і *walk* «гуляти», *work* «робота, праця» і *work* «працювати»).

Так, у структурі кожної мови наявні ознаки різних типів. Однак вони для перелічених мов не є визначальними. Йдеться про тип у мові.

Тип у мові – окремі ознаки інших типів у мові певного типу.

Ці ознаки звичайно належать до менш важливих ділянок граматики, не є продуктивними, можуть мати тенденцію до зникнення або їх можна виділити тільки з деякою натяжкою. Отже, під типом у мові розуміють мовні ознаки, які не є основними для певної мови, але утворюють стійку сукупність. Саме тому тип мови визначається за тими ознаками, які переважають у мові. Це стійка сукупність взаємопов'язаних основних (провідних) ознак, характерних для групи мов. Наявність або відсутність якоїсь ознаки зумовлена наявністю або відсутністю інших ознак.

Отже, типологічні ознаки, що утворюють певний тип, являють собою стійку сукупність. Ця сукупність є взаємозумовленою, де кожна ознака пов'язана з іншою та зумовлена іншою ознакою. Такі ознаки слід розглядати як основні за можливої наявності ознак, які є другорядними і не враховуються в характеристиці певного мовного типу.

Тип мови є ширшим поняттям, ніж тип у мові. Як типи мови виділяють ізолятивний, аглютинативний, полісинтетичний і флективний, а типами в мові вважають помічену в деяких мовах особливість мовної структури, наприклад наявність або ступінь аналітизму граматичних форм, наявність чи відсутність граматичних змін на стику морфем – фузія чи аглютинація. Отже, коли говорять про тип мови, мають на увазі сукупність провідних ознак, якими характеризуються системи певної групи мов, а коли говорять про тип у мові, мають на увазі конкретні мовні ознаки, які є в системі цієї чи іншої мови або певних мов. Наприклад, в одних мовах наголос є вільним, а в інших – фіксованим, довгота голосних в одних мовах є диференційною ознакою фонем, а в інших – ні. Якщо поняття мовного типу не може бути одномірним, тобто побудованим на основі якоїсь однієї ознаки, то тип у мові може бути одномірним.

Типологічна подібність є найбільш загальним видом структурної подібності між мовними системами, позаяк вона не обмежена ні часом, ні просторовими межами і може визначатися для будь-яких мов.

Перша спроба типологічної класифікації належить німецькому мовознавцеві Ф. Шлегелю, який виділив два типи мов – флективні, тобто мови, в яких слова мають закінчення, і нефлективні, в яких слова не мають закінчень. Флективні мови він уважав найдосконалішими. Його брат А. Шлегель удосконалив цю класифікацію, виділивши мови «без граматичної структури» (пізніше вони були названі аморфними, або ізолятивними). Він також поділив усі мови на більш ранні (синтетичні) і пізніші (аналітичні).

Власну типологічну класифікацію запропонував В. фон Гумбольдт (1767–1835). Цьому сприяли його знання надзвичайно великої кількості різноструктурних мов, у тому числі мов американських індіанців і народів Полінезії, а також широкий лінгвістичний кругозір. Спираючись на класифікацію Шлегелів, він виділив три типи мов: ізолятивні, аглютинативні й флективні, а в типі аглютинативних мов – інкорпоративні (мови зі специфічними інкорпоративними комплексами, де стерті межі між словом і реченням). Ця класифікація ґрунтується на здатності коренів слів приєднувати до себе певний тип морфем. У кореневих мовах корені не приєднують до себе словозмінних морфем; в аглютинативних – приєднують лише однозначні морфем; у полісинтетичних (інкорпоративних) мовах корені поєднуються в

особливі слова-речення; у флективних – корені здатні сполучатися з багатозначними морфемами. Гумбольдт уперше звернув увагу на те, що чистих типів мов не існує, що ті типи виділяються на основі ознак, які переважають, тому тип – це ідеальна модель. Водночас він уважав, що різна типологія мов відображає різний культурний рівень розвитку народів – носіїв цих мов. Флективні мови, на його думку, є вершиною мовної творчості.

Ф. Бопп не визнав класифікації В. фон Гумбольдта і запропонував свою, в якій виділив три типи мов на основі кореневої ознаки: мови з моносилабічними (односкладовими) коренями; мови з дисилабічними (двоскладовими) коренями і мови з коренями, які можуть поєднуватися. До моносилабічних належить китайська, до дисилабічних – семітські, до третьої групи – індоєвропейські мови. Його класифікація не охопила всіх типів мов.

А. Шлейхер визнав класифікацію Гумбольдта (щоправда, він не виокремлював інкорпоративних мов) і, як його попередники, вважав, що мови розвиваються в напрямі від ізоляції до флексії і що в «нових» сучасних йому індоєвропейських мовах, які втратили багатство словозмінних форм, виявляються ознаки деградації мовної будови. Він поділив мовні елементи на такі, що виражають значення (корені), і такі, що виражають відношення. Останнім він відводив найважливішу роль у визначенні місця мови в типологічній класифікації. У кожному виділеному типі розмежовував синтетичні й аналітичні підтипи. Як основоположник біологічного напрямку в мовознавстві (натуралізму) вчення про мовні типи він назвав морфологією, а класифікацію мов, основувану на структурних особливостях, – морфологічною. Він уважав, що виділені Гумбольдтом три типи мов відображають три ступені розвитку мови, які відповідають трьом ступеням розвитку (від простих до складніших форм) природи – кристал, рослина, тварина.

Отже, мовознавці першої половини ХІХ ст. намагалися представити різні структурні типи мов як етапи єдиного процесу розвитку мови загалом, як рух від менш досконалого до більш досконалого стану. Їхня типологія мала оцінний характер (ділила мови на примітивні й розвинуті). Водночас вони вважали, що всі мови з часом змінюють свій тип і всі врешті-решт стануть флективними, тобто допускали еволюцію мовних типів.

Наприкінці ХІХ ст. за основу типологічної класифікації вже брали не одну, а кілька ознак (праці Г. Штейнталя, М. Мюллера, Ф. Містелі, Ф. Фінка). Типологічна класифікація стає багатовимірною. Г. Штейнталь (1823–1899) уперше в основу класифікації мов поклав синтаксичну ознаку – синтаксичні зв'язки між словами. М. Мюллер (1823–1900) на основі можливості поєднання і способу поєднання коренів розрізняв три типи мов: 1) мови, в яких корені можуть уживатися як слова, зберігаючи своє значення; 2) мови, в яких два корені можуть поєднуватися, щоб утворити слова, внаслідок чого один із компонентів утрачає своє значення; 3) мови, де два корені утворюють складне слово і в складенні обидва корені втрачають своє значення. Він також указав на те, що критерієм типологічної класифікації мов можуть бути морфологічні процеси.

Швейцарський мовознавець Ф. Містелі (1841–1903) за основу типологічної класифікації взяв два нових критерії: місце слова в реченні і внутрішню структуру слова. Перший (синтаксичний) критерій є дуже

важливим, бо в аналітичних мовах (англійській, шведській, норвезькій та ін.) місце присудка після підмета суворо фіксоване, а в аглютинативних мовах, зокрема тюркських, присудок займає прикінцеве місце в реченні. Вчений перший розмежував коренеізолятивні мови (типу китайської) і основоізолятивні (типу індонезійської). Його заслугою є й те, що він уперше ввів у практику типологічних досліджень матеріал америндських, аустроазійських і африканських мов.

Німецький мовознавець Ф. Фінк побудував свою класифікацію на критеріях складності слова і фрагментарності його структури. За цими критеріями він ділив мови на мови з масивною структурою і мови з фрагментарною структурою. Масивність і фрагментарність структури слова позначаються на градуйованій шкалі, яка показує не так наявність/відсутність, як ступінь вияву ознаки.

Типологічна класифікація мов була в полі зору й російського мовознавця П. Ф. Фортунатова. Він як критерій традиційно використовує морфологічні особливості слова і на їх основі виділяє чотири типи: 1) аглютинативні мови, де основа й афікс залишаються за своїм значенням окремими частинами слів ніби склеєними; 2) флективно-аглютинативні мови, в яких основи слів самі мають необхідні форми, утворювані флексією основ, тобто видозміною частини звукової сторони (семітські мови); 3) флективні; 4) кореневі, в яких немає форм окремих слів (китайська, сіамська та інші мови).

У слов'янській лінгвістичній традиції запропоновано низку критеріїв виділення типологічних особливостей мов світу. Так, В. М. Алпатов запропонував класифікацію мов на основі наявності в мові флексій, формантів-приклейок і службових слів, виділивши вісім типів: 1) мови, в яких є всі три типи грамем; 2) мови з флексіями і формантами; 3) мови з флексіями і службовими словами; 4) мови з формантами і службовими словами; 5) мови тільки з флексіями; 6) мови тільки з формантами; 7) мови тільки зі службовими словами; 8) мови, в яких нема грамем. Мови типів 5,7 і 8 не зафіксовані.

Існують класифікації мов за окремими мовними рівнями і за окремими рівневими ознаками. Серед них найвідомішими є синтаксична типологія І. І. Мещанинова та фонологічна і морфологічна типології О. В. Ісаченка.

Синтаксична типологія І. І. Мещанинова ґрунтується на оформленні основних синтаксичних відношень у реченні, а саме на відношеннях між дією, діючою особою і об'єктом дії. За цією ознакою він виділяє три типи мов: номінативні, ергативні й пасивні. У номінативних мовах підмет вживається в називному відмінку незалежно від того, перехідним чи неперехідним дієсловом виражений присудок. До номінативних належить більшість мов світу – індоєвропейські, афразійські, уральські, дравідські, тюркські, монгольські, тунгусо-маньчжурські, частина китайсько-тибетських і австралійських та ін.

Мовознавець О. В. Ісаченко запропонував морфологічну і фонетичну типології. За морфологічною типологією Ісаченко ділить усі мови на дві групи: вербальні й невербальні. До вербальних належать мови з багатим дієвідмінюванням і бідним відмінюванням іменних частин мови (романські, германські, болгарська). До невербальних мов належать такі, що мають розвинуте відмінювання іменних частин мови і ослаблене дієвідмінювання (українська, російська та інші мови).

За фонетичною класифікацією залежно від кількості голосних і приголосних слов'янські мови вчений поділив на вокалічні, тобто з переважанням голосних (сербська, хорватська, словенська, кашубська), і консонантичні, де переважають приголосні (усі інші слов'янські мови). Як зазначає сам автор цієї класифікації, та обставина, що в одних слов'янських мовах максимально використовується різне забарвлення приголосних (м'якість і твердість як розрізнявальні ознаки), а в інших мовах представлені вокалічні відмінності (музикальний наголос у штокавському діалекті), дозволяє констатувати існування всередині слов'янських мов двох крайніх типів – консонантичного та вокалічного. Усі інші мови розташовуються між цими двома полярними типами. У штокавському наріччі є голосні [i], [ε], [a], [o], [и]. Кожен із них може бути довгим і коротким, з висхідним і низхідним наголосом. Чотирма різними інтонаціями характеризується і складовий сонант [г]. Разом тут є 24 складові фонемі. Кашубська мова має 26 голосних. У літературній словенській мові є 7 довгих фонем з висхідною інтонацією (<и>, <o>, <o>, >, <a>, <q>, <e>, <i>), 5 довгих – з низхідною (<и>, <o>, <a>, <e>, <i>) і (і коротких (<и>, <o>, <a>, <э>, <e>, <i>), які не беруть участі в поліфонії. Крім цього, є 3 складові фонемі <г> (довга з висхідною інтонацією, довга з низхідною інтонацією і коротка), що разом становить 21 складовий звук. Інша картина спостерігається в польській і російській мовах, де, за Ісаченком, відповідно є 5 голосних і 35 приголосних, 8 голосних і 37 приголосних.

Мови з бідним консонантизмом, як словенська, характеризуються багатим вокалізмом, і, навпаки, мови з добре розвинутим консонантизмом, як польська, характеризуються надзвичайно бідною системою голосних.

Грунтуючись на цих даних, О. В. Ісаченко виділяє для слов'янських мов такі основні типи: радикальний вокалічний тип, представлений сербською, словацькою, словенською і кашубською мовами, і радикальний консонантичний, представлений східнослов'янськими, лужицькими й болгарською мовами. Третій тип, до якого належить літературна словацька мова, розташований між указаними двома крайніми мовними типами.

Український мовознавець П. К. Ковальов (1898–1973) вніс деякі корективи щодо місця української мови в типології О. Ісаченка. Він акцентував на відмінних рисах між, на його думку, консонантичною російською мовою і значною мірою вокалічною українською.

Спробу словотвірної типології здійснив чеський мовознавець В. Матезіус (1882–1945). На його думку, в мовах існує два типи найменування: ізолятивний, або невмотивований, – той, що не має чіткої етимології (англ. veal «телятина», чеськ. okřin), і описовий, або включний, тобто етимологічно пов'язаний з іншими словами (нім. Kalbsfleisch, чеськ. telecí).

Отже, протягом більше ніж двох століть тривають пошуки типологічної класифікації мов, однак єдиної типологічної класифікації досі немає. Очевидно, така єдина класифікація і неможлива. Мови настільки багатогранні, що втиснути їх у якусь одну класифікаційну схему важко. Не випадково В. Д. Аракін висунув ідею створення «типологічних паспортів мов», які враховують різні типологічні ознаки й уможливають коротко й наочно (доступно для огляду) охарактеризувати тип мови. До найсуттєвіших

показників він відносить: склад фонемного інвентарю; структуру фонемного інвентарю; наголос; структуру складу; інтонацію; склад граматичних категорій; словосполучення і їхні типи; речення; структуру слова; структуру

ЛЕКЦІЯ №4

Тема: ВИЯВ ТИПОЛОГІЧНИХ ОЗНАК НА РІЗНИХ МОВНИХ РІВНЯХ

Мета: оволодіти знаннями у сфері фонетико-фонологічних систем різних мов; засвоїти властивості, закони фонетико-фонологічних систем різних мов; усвідомити значення, роль фонетико-фонологічних систем різних мов.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Предмет і завдання зіставної фонетики і фонології.
2. Зіставні дослідження словотвірного проміжного рівня.
3. Морфологічні системи мов.
4. Аспекти зіставного синтаксису.
5. Слово – основна одиниця контрастивної лексикології.

Теоретична частина

Зіставна фонетика (грец. *Phoneticus* – звуковий) – розділ зіставного мовознавства, що вивчає звукову систему мови шляхом її порівняння зі звуковою системою іншої мови з метою виявлення її специфіки. Вона досліджує фізіологічні (артикуляційні) особливості звуків, а також специфічність просодичних (наголос, тон, інтонація) засобів зіставлення мов. Наприклад: вимова англійських звуків [d] і [t] є іншою (альвеолярною), ніж українських [д] і [т], яка є дентальною, наголос французької мови відрізняється від наголосу української мови силою і висотою. Методика контрастивного аналізу звукових систем полягає в тому, що спершу описують звуки в парі мов, а відтак встановлюють співвідношення між певними звуками цих мов із метою їх подальшого порівняння. Наприклад, якщо за основу порівняння взяти артикуляцію, то можна ідентифікувати звуки досліджуваних мов як лабіо-дентальні фрикативні чи напівзакриті неогублені голосні тощо. Можливість такого підходу забезпечується тим, що мови світу мають тенденцію використовувати звуки, які вимовляються за допомогою обмеженого числа комбінацій артикуляторних ознак (голосовий апарат у всіх людей світу фізіологічно однаковий). Отже, контрастивний аналіз у фонетиці – це порівняння звуків зіставлюваних мов, які мають спільну артикуляційну базу.

Другий напрям контрастивного аналізу пов'язаний з акустичними властивостями звуків: порівнюють фізично подібні в зіставлюваних мовах звуки і розкривають відмінності, які супроводжують цю подібність. Так, початкове [r] в англійській мові аспіроване (придихове), а у французькій мові цього нема (пор.: англ. *pal* «приятель» і франц. «блідий»). У німецькій мові початкові сонанти не такі довгі, як кінцеві, а у французькій мові такого співвідношення взагалі не спостерігається. Взаємозалежність тривалості голосних і приголосних у подібних сполученнях арабської, японської та

англійської мов зумовлюється суттєво різними правилами. Такі особливості важливо знати для засвоєння правильної орфоєпії виучуваної іноземної мови.

Зіставна фонологія (грец. *phone* – звук і *logos* – слово, вчення) – розділ зіставного мовознавства, який вивчає особливості фонологічних систем зіставлюваних мов.

Предметом її вивчення є не конкретні звуки мови, а фонемі – одиниці звукової будови мови, які служать для розпізнання і розрізнення значеннєвих одиниць – морфем, а через них і слів. Так, в англійській мові є два латеральні звуки – «світлий» [l] і «темний» [ɫ]. Перший виступає перед голосними, а другий в усіх інших випадках (перед приголосними, в кінці слів). В українській мові також є два латеральні звуки – веляризований (твердий) і палаталізований (м'який). В англійській мові ці звуки є варіантами однієї фонемі (алофонами), оскільки вони не розрізняють значень слів. Коли іноземець замість [l] вимовить [ɫ], то це не вплине на значення слова (англієць це сприйме як акцент іноземця). Якщо ж в українському слові іноземець вживе замість твердого [л] м'який [л'], то це в багатьох випадках призведе до непорозумінь: Це лях замість Це лох; У мене є ляк замість У мене є лак тощо. Отже, веляризований латеральний і палаталізований латеральний звуки в українській і англійській мовах мають різний статус. Це означає, що близькі звуки в різних мовах можуть мати різні функції: в одній бути окремими (різними) фонемами, а в іншій – варіантами однієї фонемі. Відмінність між звуком і фонемою полягає у таких протиставленнях: 1) звук – індивідуальне явище, фонема – соціальне явище; 2) звук – мовленнєва одиниця, фонема – мовна; 3) звук – конкретна одиниця (фізична), фонема – абстрактна (існує в уяві); 4) звук – величина залежна, фонема – величина стала (пор. боротися [боротис'а] і боротьба [бород'ба], де різні звуки [т] і [д'], але одна фонема <т>). У ролі однієї фонемі можуть виступати різні звуки (пор. ще: рос. воды [води], вода [в^да], водяной [в^д'эинб}), де фонему <o> представляють звуки [o], [ʌ] і [ɔ]) і два звуки разом (англ. time [taim] «час», note [nout] «помітка», beer [Біэ] «пиво», де фонемами виступають звукосполучення <ai>, <ou>, <is>). Крім сегментних фонем, тобто таких, які можна виділити шляхом сегментування мовленнєвого потоку, існують також суперсегментні фонемі наголосу й тону. Отже, зіставна фонологія вивчає звуки і просодичні одиниці у функціональному аспекті. На перший план виступає завдання виявлення тих ознак, на основі яких у певних мовах розрізняються і ототожнюються фонемі.

Засновником зіставної фонології є Празька школа. М. С. Трубецької опрацював типологію фонологічних систем великої кількості мов. Значний внесок у зіставну фонологію зробили польський мовознавець Т. Мілевський (опрацював фонологічну типологію мов американських індіанців), американські мовознавці Ч. Вьоглін (опрацював методи зіставного аналізу фонологічних систем на матеріалі двох груп мов північноамериканських індіанців) і Ч. Хоккет.

У зіставному дослідженні словотвірного проміжного рівня, як і в зіставному вивченні всіх рівнів мови, застосовують семантичний принцип (підхід від значення до форми). Форма вираження (ідентичні афікси) може бути основою для зіставлення лише близькоспоріднених мов, у яких формальні засоби словотворення є подібними. Щодо неспоріднених і віддалено

споріднених мов його застосування неможливе (матеріальна ідентичність афіксів тут є винятком). Підхід від семантики до форми дає змогу виявити спільні закономірності і тенденції, а також відмінності, зумовлені національними особливостями кожної мови. Зокрема семантичний підхід уможлиблює визначення тих семантичних зон, у межах яких діє словотвірний механізм у досліджуваних мовах. Але він має недоліки, на які вказує І. Г. Милославський. Наприклад, за основу зіставлення взято словотвір у зіставному аспекті зменшуваність, одиничність, збірність для іменників, починальність, неповноту чи повторність дії для дієслів. Сама морфемна структура твірного слова впливає на можливість приєднання словотвірного засобу. Наявність семантичних еквівалентів між мовами на рівні твірних і дериватора не означає наявності таких самих еквівалентів на рівні похідних. Пор.: дом – домишко – домишко, город – городок – городишко і труба (заводская), крыша (дома), пенсне тощо. Те, що в одній мові виражається словотвірними засобами, в іншій, навіть за наявності відповідних словотвірних засобів, отримує лексичне вираження – однослівне й розчленоване. Пор. укр. лікарка і рос. женщина–врач. Однак і наявність у зіставляваних мовах семантично еквівалентних словотвірних засобів, і навіть їх реальне поєднання із семантично еквівалентними твірними ще не гарантують наявності в обох мовах не тільки структурно, а й семантично еквівалентних похідних. Семантично еквівалентними можуть виявитися дериват однієї з зіставляваних мов і розчленоване найменування в іншій. Пор. рос. театрал і любитель театра, але від слів кино, балет, живопись, футбол не можна утворити похідного з цим словотвірним значенням (тут можливі тільки розчленовані найменування). Див.: рос. парламентарий «член парламенту», але немає дериватів із цим словотвірним значенням від слів команда, институт, семья, завод. Отже, на думку вченого, наявність у словотвірних засобах синонімів на лексичному рівні, примхливість сполучуваності цих засобів, а також можливість актуалізації ними додаткових значень роблять план змісту одиниці словотвірного рівня специфічною основою для зіставлення.

Грамматичні явища різних мов можна зіставляти в трьох аспектах: у плані змісту, у плані вираження й у плані функціонування.

У плані змісту (грамматичні значення, категорії) у мовах можуть бути такі розбіжності: а) в одній мові є певна граматична категорія, в іншій її немає. Наприклад, в англійській, французькій, німецькій, румунській, шведській мовах є категорія де термінації (означеності/неозначеності), а в усіх слов'янських мовах, крім болгарської та македонської, її немає; б) граматична категорія існує в певних двох чи більше мовах, але не збігається за обсягом і відтінками значення, за своїми різновидами (підвидами). Наприклад, категорія роду є в українській і французькій мовах, однак в українській мові є три роди (чоловічий, жіночий і середній), у французькій мові – тільки два (чоловічий і жіночий); категорії часу і способу є в українській та англійській мовах, але кількість часових форм і способів у них різні. Тип розбіжності, коли однотипні категорії мають різний обсяг змісту в двох мовах, є найпоширенішим.

У плані вираження розбіжності можуть стосуватися співвідношення між синтетичними й аналітичними засобами вираження. Однак не можна сплутувати синтетичні й аналітичні засоби мови з синтетичною й аналітичною

будовою мови. Мов, у яких були б представлені лише синтетичні чи аналітичні засоби, немає. Про тип Говорять на рівні структури мов, особливостей її організації, які виявляють спільність різних систем і розрізняють ці системи від мовних систем, що характеризуються іншою побудовою. Так, в українській і німецькій Мовах є два основних способи словозміни – синтетичний (зовнішня і внутрішня флексія) й аналітичний (службові слова). В українській мові переважає синтетичний спосіб. Для німецької мови характерне більш-менш рівномірне поєднання синтетизму з аналітизмом, йде німецькі аналітичні форми утворюються за допомогою закінчень службових слів, тобто є флективно-аналітичними, на відміну, приміром, від англійської мови, в якій переважають суто аналітичні форми. Німецький артикль, за допомогою якого утворюються відмінкові форми, відмінюється; саме його закінчення виражає відмінок. Подібне спостерігається і в часових формах дієслів: допоміжні дієслова *sein*, *haben*, *werden*, змінюючись, виражають особу й число повнозначного дієслова за допомогою особових закінчень (пор.: укр. книжка, книжки, книжці тощо і нім. *das Buch*, *des Buches*, *dem Buch*; укр. писатиму і нім. *ich werde schreiben*).

У плані функціонування розбіжність може виявлятися:

а) у співвідношенні між граматиною і лексикою. Так, в українській мові форми однини і множини мають лише обчислювані іменники, категорію стану – тільки перехідні дієслова, ступінь порівняння – лише якісні прикметники. У деяких інших мовах (наприклад, французькій) лексико-граматичні категорії мають не такі жорсткі обмеження: слова набувають граматичних категорій, несумісних з їхньою семантикою, змінюючи при цьому своє значення (абстрактні іменники можуть набувати форми множини, неперехідні дієслова часто стають перехідними). Випадки, коли неперехідне діє слово може бути перетворене на перехідне, поширені в мові беллакула (Західна Канада), індонезійській, арабській. Подібне явище спостерігається і в німецькій мові: *ins Zimmer treten* (неперех.) «входити в кімнату» – *das Zimmer betreten* (перех.), буквально «входити кім нату», *ihm drohen* (неперех.) «загрожувати йому» – *ihn bedrohen* (перех.), буквально «загрожувати його». В українській мові така транзитивація неперехідних дієслів неможлива. Як одиничний приклад можна навести оказіональне розмовне Його пішли з роботи;

б) у вторинних функціях граматичних форм (використання у вторинних функціях різних частин мови, граматичних категорій, синтаксичних конструкцій). Пор.: англ. *They told me* «Мені сказали» *It was told*, буквально «Я був сказаний».

Оскільки морфологічний рівень має різні одиниці (морфема, слово, граматичне значення, граматична категорія, частина мови тощо), то важливим є відбір констант для зіставлення. Одиниця зіставлення на морфологічному рівні повинна відповідати таким критеріям: мати функціональну подібність і охоплювати не одиничні слова, а клас однорідних слів. Цим критеріям відповідає граматична категорія. Використання граматичних категорій як одиниць зіставлення не суперечить семантичному принципіві зіставних досліджень, оскільки універсальність семантичних категорій простежується на рівні таких найбільш загальних категорій, як аспектуальність, темпоральність, модальність, персональність, стан, істота/неістота, означеність/неозначеність,

якість, кількість, компаративність, посесивність, локативність тощо, більшість із яких є й граматичними категоріями. Відмінності морфологічних систем мов передусім полягають у способах вираження морфологічних значень, ширше – граматичних категорій. зіставний синтаксис – розділ зіставного мовознавства, який вивчає спільні і відмінні ознаки граматичної будови словосполучень і речень зіставлюваних мов, а також їх творення й функціонування.

Для зіставлення синтаксичних одиниць необхідно вичленити з них структурну модель. Однак для цього не опрацьовано загальноприйнятої методики. Тому здійснюються фрагментарні зіставлення конструкцій, які найбільше різняться, наприклад таких, як односкладні речення та їх відповідники з формально вираженим підметом у мовах, де формальних односкладних речень немає, зіставляються різні типи словосполучень, порядок слів та інші чітко окреслені моделі.

Вагомий внесок у зіставний синтаксис зробили російські вчені І. І. Мещанинов, О. В. Рождественський, французький мовознавець А. Мартіне, польські лінгвісти Т. Мілевський та Є. Курилович.

Стимулом зіставних синтаксичних досліджень стала відмінкова граматики Ч. Філмора – метод опису семантики речення як системи семантичних валентностей, через зв'язки дієслова-присудка з ролями, зумовленими значеннями цього дієслова й експлікованими іменними складниками. Як стверджує К. Джеймс, відмінкова граматики – ідеально придатна модель для контрастивного аналізу. Її кінечна універсальна множина категорій дає точку відліку для будь-якої пари речень, структури яких порівнюються.

Синтаксис у мовах світу має чи не найменше розбіжностей, що зумовлено тим, що він безпосередньо пов'язаний зі структурою мислення, нормами комунікації і позначуваною дійсністю. Логічний і комунікативний аспекти синтаксису роблять його універсальною частиною структури мови. Відмінності, головним чином, стосуються форм і ступеня використання подібних формальних засобів вираження, їх співвідношення і взаємодії. Водночас способи вираження синтаксичних відношень і відображення в структурі речення дійсності є національно специфічними, через що структура речення часто береться за основу типологічної класифікації мов. Синтаксис складається з синтаксису словосполучення і синтаксису речення.

Слово – основна одиниця контрастивної лексикології. Саме в слові «органічно переплелися всі види й аспекти значення: речове й граматичне, денотативне й сигніфікативне, синтагматичне й парадигматичне, фонетичне й прагматичне». Твердження, що основною одиницею контрастивної лексикології є семема, некоректне. Якщо не відштовхуватися від слова, то пошуки еквівалентних значень будуть позбавлені будь-якого об'єктивного критерію. Ставлення до слова як основної одиниці мови в науці неоднозначне. Дехто заперечує слово як одиницю мови, інші визнають важливе значення слова, але заперечують необхідність враховувати слово при описі конкретних мов, треті стверджують, що визначити слово можна тільки для кожної мови окремо. Більшість мовознавців погоджується з визначенням слова Л. Блумфілда як мінімальної вільної одиниці. Таке визначення є

універсальним для застосування і правильно вказує на наявність чи відсутність свободи (або зв'язаності) як основного критерію слова.

Виходячи з цих положень, можна констатувати, що ідентичність значень у різних мовах – це скоріше виняток, ніж норма. Повний збіг значення стосується лише власних назв – особових і географічних, наукових і технічних термінів {кисень – oxygen, гіпотенуза – hypotenuse), назв місяців і днів, а також числівників {тисяча – thousand). Такі слова є однозначними. Неоднозначні слова повних відповідників майже не мають. Як приклад збігу значень у неоднозначних словах можна навести укр. лев і англ. lion, які мають однакові значення: 1) «великий хижий звір родини котячих з короткою жовтою шерстю і довгою пишною гривою у самців»; 2) перен. «людина, яка звертає на себе увагу модним одягом, манерами і т. ін.».

Практична частина

1. Виписати основні характеристики поняття «слово-символ». Визначити слова символи в англійській, французькій та китайській мовах.

2. Підібрати приклади безеквівалентної лексики для трьох груп (Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – С. 298)

3. Порівняти граматичні системи української та іноземних мов, які вивчаються.

4. Описати одну з неслов'янських мов за схемою, довівши прикладами зроблені висновки:

- за ступенем вокалічності;
- за способом вираження граматичного значення;
- за характером сполучення морфем.

ТЕМА 5

АРЕАЛЬНА ЛІНГВІСТИКА. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ МОВНИХ СОЮЗІВ

Мета: систематизувати знання у сфері ареальної лінгвістики, визначити основні етапи ареальної лінгвістики; сформулювати поняття, уявлення про ареальну лінгвістику.

Методи: лекція (пояснення, розповідь), бесіда, спостереження.

Дидактичні засоби навчання: словесні (конспект лекції, підручники), візуальні (таблиці, схеми, мультимедійні презентації).

План

1. Ареальна лінгвістика: історія становлення, передумови виникнення, перспективи розвитку.
2. Об'єкт, предмет, методологія ареальної лінгвістики.
3. Основні принципи ареальної лінгвістики (діахронія/синхронія).
4. Поняття мовного союзу. Класифікація мовних союзів.

Теоретична частина

Ареальна лінгвістика (просторова лінгвістика) (від лат. *area* – площа, простір) – розділ мовознавства, що вивчає поширення мовних явищ у просторовій протяжності і міжмовної (міждіалектного) взаємодії на основі методів лінгвістичної географії. Ареальна лінгвістика виявляє ареали взаємодії діалектів, мов, мовних союзів (ареальні спільнот) в результаті вивчення територіального поширення мовних особливостей та інтерпретації ізоглос мовних явищ.

Ареальна лінгвістика тісно пов'язана з лінгвістичною географією і діалектологією. У становленні ареальної лінгвістики значну роль зіграло поява Діалектологічної та лінгвістичних атласів як форм опису територіальних діалектів.

В основі ареальної лінгвістики і лінгвістичної географії лежить концепція лінгвістичної безперервності А. Пікте, відображена в його роботах середини ХІХ століття і так звана хвильова теорія освіти і поширення споріднених мов Г. Шухардта і І. Шмідта. Найважливішим етапом формується розділу лінгвістики стало створення атласів діалектів німецької мови Г. Венкер і діалектів французької мови Ж. Жільєроном і Е. Едмоном в 1902 – 1910 рр., що поклала початок лінгвістичної географії.

Основні принципи ареальної лінгвістики були розвинені в роботі М. Дж. Бартолі в 1925р. («Введення в неолінгвістику»), але вперше термін «просторова (ареальні) лінгвістика» з'явився в роботах М. Дж. Бартолі і Дж. Відоссі в 1943р.

Значний внесок у розвиток ареальної лінгвістики внесли: А. Мейє (розробка базисних понять), Б. А. Террачینی, Дж. Бонфанте, Дж. Девото, В. Пізані (розробка теоретичного підґрунтя і понятійного апарату), В. Порциг та ін. Серед радянських і російських учених теорія ареальної лінгвістики розроблялися Е. А. Макаєва, П. А. Бузукі, Р. І. Аванесова, С. Б. Бернштейном, В. М. Жирмунський, М. А. Бородіної, Б. А. Серебренниковим, Г. Х. Ахатова, Д. І. Едельман та ін.

Предметом вивчення ареальної лінгвістики є загальнолінгвістичні проблеми:

- ✓ членування праязикових станів на історично засвідчені мови і діалектні континуум;
- ✓ ареальна характеристика взаємодії мов і діалектів в певному регіоні;
- ✓ вивчення закономірностей мовних контактів;
- ✓ створення засад ареальної типології і розвиток лінгвістичної контактології і теорії мовних спілок;
- ✓ проблеми мовної інтерференції та мовної атракції в територіально суміжних мовами;
- ✓ проблеми етнолінгвістичної і соціолінгвістичний типології.

Ареальна класифікація. ареальна класифікація мов полягає в складанні мовної карти світу, ареалів поширення окремих мов або груп мов. Ця класифікація є складовою частиною ареальної лінгвістики – розділу мовознавства, що досліджує за допомогою методів лінгвістичної географії розповсюдженням мовних явищ в просторі і часі. Одним з центральних понять ареальної лінгвістики виступає мовної або діалектна ареал, тобто межі

розповсюдження окремих мовних явищ і їх сукупностей, а також окремих мов або груп мов. В результаті вивчення ареалів виявляються області поширення і взаємодії не тільки окремих мовних явищ, а й мов, діалектів і ареальні спільнот – мовних спілок.

В аспекті ареальної лінгвістики ключовим критерієм є поняття синхронії (на відміну від власне лінгвістичної топології, дослідження якої базуються на принципі історизму, порівняльно-історичної методики). Більшість учених визнають існування зовнішніх і внутрішніх причин мовного розвитку, що зумовлюють появу мовних ареалів (союзів). Внутрішні причини мовних змін закладені в мові. Це протилежні начала, суперечності, боротьба між якими призводить до змін (протилежності змісту і форми, антиномія позначувального і позначуваного; антиномія мовця і слухача, антиномія інформаційної та експресивної функцій мови тощо). Зовнішні причини змін у мові зумовлені різними суспільними чинниками. Найпотужнішими з них є розвиток матеріальної і духовної культури, науки, техніки тощо. Надзвичайно важливою зовнішньою причиною мовних змін є контактування мов. мовні контакти – один із найсильніших зовнішніх чинників розвитку мови. Вони зумовлюють не тільки запозичення на всіх рівнях мовної структури, а й конвергентний розвиток мов, утворення допоміжних спільних мов і навіть мовну асиміляцію. Причини цих перетворень криються не в структурі взаємодіючих мов, а у вагомості певної мови, що залежить передусім від рівня економічного, політичного й культурного розвитку її носіїв, а також їхньої войовничості, фанатичності, заповзятості.

Часто тривалі мовні контакти спричинюють конвергентний розвиток контактуючих мов. Конвергенція, на відміну від асиміляції, не призводить до витіснення однієї мови іншою, а зумовлює появу в контактуючих мовах спільних ознак. Унаслідок конвергентного розвитку декількох мов виникають так звані мовні союзи, тобто «особливі типи ареально-історичної спільності мов, які характеризуються певною кількістю подібних чи спільних структурних і матеріальних ознак, набутих внаслідок тривалого й інтенсивного контактування і конвергентного розвитку в межах єдиного географічного простору». Мовний союз – це особливий тип мовної спільності, що включає в себе різні мови в межах одного географічного простору. Ці мови характеризуються загальними структурними ознаками, отриманими протягом тривалого часу спільного співіснування.

Термін мовний союз уведений у науковий обіг М. С. Трубецьким у 1923 р. (стаття «Вавілонська вежа і змішування мов»). За М. Трубецьким, до мовного союзу належать ті мови, які суттєво подібні у морфології та синтаксисі, рідше – у фонетиці і мають спільний фонд культурних слів, але не пов'язані системою звукових відповідників і корінною (споконвічною) елементарною лексикою. Таким чином, мовні союзи характеризуються певною спільною для мов, що до них входять, незалежно від їх походження сукупністю структурно-типологічних і деколи й матеріальних особливостей. Як приклад звичайно наводять балканський мовний союз. До нього належать грецька, албанська, румунська, болгарська, македонська, сербська, хорватська і частково турецька мови. Ці мови характеризуються, як правило, такими спільними ознаками: а) збігом форм родового та давального відмінків; б) наявністю постпозитивного

артикля; в) відсутністю інфінітивної форми дієслова; г) описовим утворенням форми майбутнього часу (за допомогою дієслова зі значенням «хотіти»); г) утворенням числівників від одинадцяти до дев'ятнадцяти за зразком «один + на + десять»; д) наявністю зредукованого голосного. Крім цього, названі мови помітно прямують від синтетичної до аналітичної будови і мають багато спільного в лексиці. З інших мовних союзів можна назвати західноєвропейський, гімалайський, поволзький (волго-камський) і кавказький. Тривале й інтенсивне контактування мов може призвести до асиміляції однієї з мов, тобто до її втрати, але втрачена мова не зникає безслідно. Сліди витісненої мови отримали в мовознавстві назви субстрат і суперстрат.

Субстрат (термін Дж. Асколі) – мова-підоснова, елементи якої розчинилися в мові, що нашарувалася на неї; сліди мови корінних жителів у мові-переможниці чужинців; сліди витісненої місцевої мови. Наприклад, кельтський (галльський) субстрат для французької мови, фракійський субстрат для румунської мови, іберійський субстрат для іспанської мови, дравідський субстрат для індійських мов, фінський субстрат для російських говірок півночі європейської частини Росії.

Суперстрат (термін В. Вартбурга) – мова-надоснова, елементи якої розчинилися в мові, над якою вона нашарувалася; сліди мови чужинців у мові-переможниці корінних жителів. Так, скажімо, латинська мова стала суперстратом для мов Західної Європи, німецька для чеської, мова норманських завойовників для англійської, германська мова франків для французької, тюркська мова волзько-камських болгар для слов'янської болгарської та ін. Близьким до перелічених є термін адстрат.

Адстрат (термін М. Вартолі) – сукупність рис мовної системи, які з'явилися внаслідок впливу однієї мови на іншу в умовах тривалого співіснування і контактів сусідніх народів. На відміну від субстрату і суперстрату цей тип мовної взаємодії є нейтральним: при ньому не відбувається асиміляції етносу і розчинення однієї мови в іншій; це своєрідний прошарок між двома мовами. Як приклад можна навести білорусько-литовський, словенсько-італійський та інші адстрати. Сучасний стан будь-якої мови – це результат її довговічної історії, де різноманітні мовні впливи відбилися в ній у вигляді субстратних, суперстратних та адстратних нашарувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков / В. Д. Аракин. – М. : Наука, 2001. – 345 с.
2. Иванова Л. П. Методы лингвистических исследований / Л. П. Иванова. – К. : Высшая школа, 1995. – 345с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 2003. – 464 с.
4. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – 410с.
5. Мечковская Н. Б. Общее языкознание: Структурная и социальная типология языков: Учебное пособие для студентов филологических и

лингвистических специальностей. – 2-е изд. / Н. Б. Мечковская. – М. : Флинта :
Наука, 2001. – 312 с.

**КОМПЛЕКС КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ
ЗАЛИШКОВИХ ЗНАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ
МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА №1**

I РІВЕНЬ

1. Порівняльно-історичне мовознавство (компаративістика) – це розділ мовознавства, який вивчає...
 - а) типологічну схожість мов;
 - б) генеалогічну схожість мов;
 - в) ареальну схожість мов.
2. Якого походження термін *метод*?
 - а) грецького походження;
 - б) латинського походження;
 - в) англійського походження.
- 3.. ... – це науково обґрунтоване припущення, висунуте для пояснення певного явища або закономірного зв'язку між сукупністю явищ.
 - а) індукція;
 - б) дедукція;
 - в) гіпотеза.
4. Чи правильним є протиставлення зіставного і типологічного методів?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) інший варіант.
5. Лексичне запозичення з однієї мови в сусідню – це прояв...
 - а) генеалогічної спільності мов;
 - б) ареальної спільності мов;
 - в) типологічної схожості мов.

Рівень II

Варіант 1	Варіант 2
1. Дайте визначення методу індукції. 2. Розкрийте сутність одностороннього підходу застосування зіставного методу.	1. Дайте визначення методу дедукції. 2. Розкрийте сутність двостороннього (багатостороннього) підходу застосування зіставного методу.

Рівень III

Варіант 1	Варіант 2
7. Схарактеризуйте принцип врахування функціональних особливостей зіставляваних одиниць. Наведіть приклади.	- Схарактеризуйте принцип системного підходу типологічного аналізу. Наведіть приклади.

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА №1

I РІВЕНЬ

1. Порівняльно-історичне мовознавство (компаративістика) – це розділ мовознавства, який вивчає...
 - а) типологічну схожість мов;
 - б) генеалогічну схожість мов;
 - в) ареальну схожість мов.
2. Якого походження термін *метод*?
 - а) грецького походження;
 - б) латинського походження;
 - в) англійського походження.
3. ... – це науково обґрунтоване припущення, висунуте для пояснення певного явища або закономірного зв'язку між сукупністю явищ.
 - а) індукція;
 - б) дедукція;
 - в) гіпотеза.
4. Чи правильним є протиставлення зіставного і типологічного методів?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) інший варіант.
5. Лексичне запозичення з однієї мови в сусідню – це прояв...
 - а) генеалогічної спільності мов;
 - б) ареальної спільності мов;
 - в) типологічної схожості мов.

Рівень II

Варіант 1	Варіант 2
3. Дайте визначення методу індукції. 4. Розкрийте сутність одностороннього підходу застосування зіставного методу.	1. Дайте визначення методу дедукції. 2. Розкрийте сутність двостороннього (багатостороннього) підходу застосування зіставного методу.

Рівень III

Варіант 1	Варіант 2
8. Схарактеризуйте принцип врахування функціональних особливостей зіставляваних одиниць. Наведіть приклади.	- Схарактеризуйте принцип системного підходу типологічного аналізу. Наведіть приклади.

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА №2

Рівень I

- Калькування - це наслідок...
 - прямого лексичного запозичення;
 - широкої і тривалої ареальної взаємодії мов;
 - спорідненості мов.
- Ареальна спільність мов – це
 - мовний тип;
 - мовна сім'я;
 - мовний союз.
- Багатовікові конвергентні процеси ведуть до утворення:
 - мовних союзів;
 - мовних сімей;
 - мовних типів.
- Ареальна подібність мов, що сусідять, а іноді й віддалених, але тих, що культурно тяжіють друг до друга, проявляється...
 - тільки на лексичному рівні;
 - на лексичному та синтаксичному рівнях;
 - на всіх рівнях.
- Лінгвогеографічна карта мовного континуума – це...
 - назва класу (об'єднання) мов;
 - вид класифікації мов за ареальним фактором;
 - вид класифікації мов за типологічним фактором.
- Тривале сусідство і контакти народів, які говорять певними мовами, - це
 - позамовні умови ареальної схожості мов;
 - мовні умови ареальної схожості мов;
 - позамовні умови типологічної схожості мов.
- Уживання «увічливого» *Ви* й відповідні форми дієслів розвилося в ряді слов'янських мов під впливом...
 - німецьким;
 - французьким;
 - іспанським.

Рівень II

Варіант 1	Варіант 2
1. Дайте визначення ареальної лінгвістики.	1. Проілюструйте функціональність методу лінгвістичної географії.
2. Що таке конвергенція? Наведіть приклади конвергенції в українській та англійській мовах.	2. Наведіть приклади явища інтерференції в мовах світу.

Рівень III

Що таке мовний союз? Наведіть приклади мовних союзів. Охарактеризуйте їх принципи уніфікації.

Варіант 1	Варіант 2
Східно-азійський мовний союз	Євразійський мовний союз

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ І ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття №1

Тема: ЗІСТАВНЕ МОВОЗНАВСТВО ЯК НАУКА

Мета: поглибити знання про зіставне мовознавство як науку, його види, типові фактичні помилки, причини їх появи; виробити навички аналізу фактичного матеріалу, зокрема власних назв, цифрових відомостей, власне фактів; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

План:

1. Предмет і завдання зіставного мовознавства.
2. Зіставне мовознавство та суміжні сфери знань.
3. Зіставне мовознавство і лінгвістична типологія.
4. Зіставне мовознавство і характерологія.
5. Зіставне мовознавство та універсологія.
6. Лінгвістична типологія та її різновиди.

Література:

1. Бурлак С. А. Сравнительно-историческое языкознание / С. А. Бурлак, С. А. Старостин. – М. : Academia, 2005. – 432 с.
2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – С. 7–64.
3. Солнцев В. М. Типология и тип языка Вопросы языкознания. – 1978. – № 2. – С. 26–41.
4. Ярцева В. Н. К определению понятия “языковой тип” Лингвистическая типология. – М. : Наука, 1985. – С. 6–12.

Завдання:

1. Із словника лінгвістичних термінів виписати дефініції ключових понять: зіставне мовознавство, порівняльно-історичне мовознавство, лінгвістична типологія, універсальна типологія, спеціальна типологія, структурна типологія, функціональна типологія, квантитативна типологія, ареальна типологія, характерологія, універсологія, універсалія, фреквенталія.
2. Укласти список сучасних джерел (остання 5 років), що висвітлюють проблеми типологізації мов світу ц межах лінгвістичної типології.

Практичне заняття №2

Тема: МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТИПОЛОГІЇ

Мета: поглиблення знання про методологічну основу лінгвістичної типології; ознайомитися з методологічною основою лінгвістичної типології; сприяти формуванню пізнавального інтересу, розвитку методологічних основ лінгвістичної типології.

План:

1. Поняття методу у сучасній лінгвістиці.
2. Вихідні підходи до дослідження явищ - індукція й дедукція.
3. Емпіричні методи пізнання: метод дедуктивного аналізу, метод гіпотез, аналіз і синтез, ідеалізація, спостереження, порівняння.
4. Власне лінгвістичні методи: описовий, порівняльно-історичний, зіставний, структурний, функціональний, конструктивний, дискурс-аналізу.

5. Метод зіставлення, його специфіка.
6. Метод типологічного аналізу. Метод лінгвістичної географії.

Література:

1. Ярцева В. Н. Теория и практика сопоставительного исследования языков // Изв. АН СССР. Серия лит. и яз. – М. : Наука, 1986. – 346с.
2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – 410с.
3. Методы сопоставительного исследования языков. – М. : Просвещение, 1988. – 421с.
4. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики. – М., 1975.
5. Иванова Л. П. Методы лингвистических исследований. – К. : Высшая школа, 1995. – 345с.

Завдання:

1. Заповніть таблицю, що відобразить специфіку лінгвістичних та нелінгвістичних методик:

п/п	Назва методу	Історія виникнення	Функція	Сфера використання	Результати
загальнонаукові					
.	я дедукції				
лінгвістичні					
.	типологічний				

2. Які сучасні лінгвістичні методики відображають результати роботи у сфері прикладної лінгвістики?

Практичне заняття №3

Тема: ПРИНЦИПИ ЗІСТАВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета: поглибити й розширити знання про принципи зіставних досліджень; ознайомитися із принципами зіставних досліджень; сприяти формуванню пізнавального інтересу, розвитку технічних умінь у процесі навчання.

План:

1. Принципи зіставних досліджень.
2. Рівні й аспекти зіставного дослідження.
3. Етапи зіставного аналізу.

Література:

1. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. — С. 107–260.
2. Мечковская Н. Б. Общее языкознание: Структурная и социальная типология языков: Учебное пособие для студентов филологических и

лингвистических специальностей. – 2-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2001. – 312 с.

3. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Юрий Сергеевич Степанов. – 4. изд., стер. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 311 с.

Завдання:

Дайте тезисні відповіді на питання:

1. Розкрийте сутність основних принципів зіставних досліджень.
2. На яких рівнях здійснюють зіставні дослідження мов?
3. Які аспекти можуть бути предметом зіставних досліджень?
4. З яких етапів складається зіставний аналіз? Розкрийте зміст кожного етапу.
5. Які методи, крім зіставного, використовуються в контрастивній лінгвістиці? Які особливості їх застосування?

Практичне заняття №4

Тема: ТИПОЛОГІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ МОВ

Мета: поглибити знання про типологічну класифікацію мов, її види, типові фактичні помилки, причини їх появи; виробити навички аналізу фактичного матеріалу, зокрема власних назв, цифрових відомостей, власне фактів; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

План:

1. Мовний тип і тип у мові.
2. Основні мовні типи.
3. Тип у мові – окремі ознаки інших типів у мові певного типу.
4. Універсологія (лінгвістика універсалій).

Література:

1. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. [Навчальний посібник] / Ілько Вакулович Корунець. – [2-ге вид., доп. і перероб.] – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 464 с.
2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр “Академія”, 2006. – С. 107–260.
3. Мечковская Н. Б. Общее языкознание: Структурная и социальная типология языков: Учебное пособие для студентов филологических и лингвистических специальностей. – 2-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2001. – 312 с.

Завдання:

1. Дайте тезисні відповіді на питання:

1. Що є предметом універсології?
2. Назвіть різновиди універсалій.
3. Для чого необхідне знання універсалій?
4. Що протиставляється універсаліям у зіставному мовознавстві?

2. Виписати з тлумачного словника усі значення слова «тип», з’ясувати особливості його вживання.

3. Доберіть приклади, що показують особливості структури слова і речення в різних мовах (ці риси співіснують у мові не механічно, а формують певну стійку систему, що дає підстави говорити про тип мови, або мовний тип –

див. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр “Академія”, 2006. – С.59).

Практичне заняття №5-6

Тема: ТИПОЛОГІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ МОВ

Мета: поглибити й розширити знання про предмет і завдання типологічної класифікації мов, етапи її становлення й розвитку, найвидатніші представники; ознайомитися із основними й додатковими джерелами вивчення курсу; вироблення вміння анотувати й редагувати навчальну й монографічну літературу; сприяти формуванню пізнавального інтересу.

План:

1. Генеалогічна класифікація мов: історія виникнення, особливості структури, наукові перспективи.
2. Типологічна класифікація мов: історія виникнення, принципи побудови.
3. Типологічна класифікація мов Ф.Шлегеля та А.Шлейхера.
4. Принципи типологічної класифікації В. фон Гумбольдта.
5. Роль Ф. Боппа в історії типологічних досліджень.
6. Типологічні класифікації мов за словотвірними, граматичними, синтаксичними, фонологічними ознаками.

Література:

1. Бурлак С. А. Сравнительно-историческое языкознание / С. А. Бурлак, С. А. Старостин. – М. : Academia, 2005. – 432 с.
2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – С. 7–64.
3. Солнцев В. М. Типология и тип языка Вопросы языкознания. – 1978. – № 2. – С. 26–41.
4. Ярцева В. Н. К определению понятия “языковой тип” Лингвистическая типология. – М. : Наука, 1985. – 231с.

Завдання:

1. Розробити порівняльну таблицю лінгвістичних положень генеалогічної та типологічної класифікацій мов за зразком:

Критерій	Генеалогічна класифікація мов	Типологічна класифікація мов
критерій походження		
час виникнення		
форма репрезентації		
фундамент		
що об'єднує		

які мови можуть входити		
-------------------------	--	--

2. Законспектувати основні теоретичні положення лінгвістичної концепції В. фон Гумбольдта.

3. Дібрати наукові дослідження, які ілюструють різні погляди вчених на проблему типологічної класифікації мов та законспектувати основні положення 2–3 першоджерел. Обґрунтувати переваги та недоліки опрацьованих класифікацій.

Практичне заняття №7

Тема: ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ СИСТЕМ І ПІДСИСТЕМ

Мета: поглибити й розширити знання про типологію мовних систем і підсистем, етапи їхнього становлення й розвитку, найвидатніші представники; ознайомитися із основними й додатковими джерелами вивчення курсу; вироблення вміння аотувати й редагувати навчальну й монографічну літературу; сприяти формуванню пізнавального інтересу, розвитку типології мовних систем і підсистем.

План:

1. Фонетико-фонологічні системи різних мов
2. Граматичні системи різних мов
3. Методика зіставно-типологічного аналізу мовних одиниць різних систем
4. Завдання для індивідуальної роботи:

Література

1. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков / Владимир Дмитриевич Аракин. – М. : Просвещение, 1999. – 216 с.
2. Гринберг Дж. Квантитативный подход к морфологической типологии языков / Дж. Гринберг // Новое в лингвистике. – 1993. – Вып. III. – М. : Прогресс. – С. 60–94/
3. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. [Навчальний посібник] / Ілько Вакулович Корунець. – [2-ге вид., доп. і перероб.] – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 464 с.
4. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – С. 107–260.

Завдання:

1. Описати одну з неслов'янських мов за схемою, довівши прикладами зроблені висновки:
 - за ступенем вокалічності;
 - за способом вираження граматичного значення;
 - за характером сполучення морфем;
2. Порівняти граматичні системи української та іноземних мов, які вивчаються.

Практичне заняття № 8

Тема: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ СИСТЕМИ МОВ У ЗІСТАВНО-ТИПОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТАХ

Мета: поглибити теоретичні знання про лексико-семантичні системи мов у зіставно-типологічному аспектах, перевірити рівень засвоєних знань з теми; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

План

1. Семантичний обсяг слів. Гіперо-гіпонімія.
2. Фонова лексика. Слова-символи.
3. Полісемія. Специфіка переносних значень.
4. Омонімія й омографія. Міжмовна омонімія.
5. Безеквівалентна лексика. Лексичні лакуни. Емоційна лексика.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / Анна Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
3. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
4. Мечковская Н. Б. Общее языкознание: Структурная и социальная типология языков: Учебное пособие для студентов филологических и лингвистических специальностей. – 2-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2001. – 312 с.
5. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – С. 294–339.

Завдання:

1. Виписати основні характеристики поняття «слово-символ». Визначити слова-символи в англійській, французькій та китайській мовах.
2. Підібрати приклади безеквівалентної лексики для трьох груп (Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – С. 298)

Практичне заняття №9

Тема: АРЕАЛЬНА ЛІНГВІСТИКА В СИСТЕМІ ТИПОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета: поглибити знання про ареальну лінгвістику в системі типологічних досліджень, її складові; виробити навички ареальної лінгвістики в системі типологічних досліджень; виховувати професійні риси, почуття відповідальності, творче мислення.

План:

1. Ареальна лінгвістика: історія становлення, передумови виникнення, перспективи розвитку.
2. Об'єкт, предмет, методологія ареальної лінгвістики.

3. Основні принципи ареальної лінгвістики (діахронія/синхронія).

4. Поняття мовного союзу. Класифікація мовних союзів.

Література:

Ярцева В. Н. Теория и практика сопоставительного исследования языков // Изв. АН СССР. Серия лит. и яз. – М. : Наука, 1986. – 346с.

2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – 410с.

3. Методы сопоставительного исследования языков. – М. : Просвещение, 1988. – 421с.

4. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики. – М., 1975.

5. Иванова Л. П. Методы лингвистических исследований. – К. : Высшая школа, 1995. – 345с.

Практичне заняття №10

Тема: ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ МОВНИХ СОЮЗІВ

Мета: сформувати професійні уміння у сфері основних мовних союзів, сформувати чітке уявлення про основні мовні союзи; виховувати професійні риси, почуття відповідальності, творче мислення.

План:

1. Місце української мови в системі ареальних досліджень. Характеристика української мов як складової мовного союзу.

2. Східно-Азійський мовний союз

3. Балканський мовний союз.

4. Інші мовні союзи (на Ефіопському нагір'ї, в басейні річки Сепік на острові Нова Гвінея, в Південній Азії (тобто на Індійському субконтиненті), в Прибалтиці, в Австралії (до появи європейців мовний союз охоплював весь континент), в численних місцевостях Північної та Південної Америки (наприклад, північно-західне тихоокеанське узбережжя, Мезоамерика тощо).

Література:

1. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картинсвіту. – К. : Вища школа, 2004. – 356с.

2. Кочерган М. П. Національні семантичні асоціації та символи в контексті міжкультурної комунікації //Науковий вісник кафедри ЮНЕСКОКиївського державного лінгвістичного університету (ЛІНГВАПАКС –VIII). – 2000. – Вип. 3.

3. Паламарчук Л. С, Андерш Й. Ф., Стоянов І. А. Зіставне дослідження лексико-семантичних відношень у слов'янських мовах // IX Міжнародний з'їзд славістів. Слов'янське мовознавство. Доповіді. – К. : Зірка, 1983.

4. Селіванова О. О. Субстантивні композити у російській та українській мовах (еквівалентність, ономасіологічна структура, функціонування): Дис....докт. філол. наук. – Черкаси, 1997.

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ І ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

МКР

Методики типологічних досліджень

I варіант

I РІВЕНЬ

1. Якого походження термін *метод*?

- а) грецького походження;
- б) латинського походження;
- в) англійського походження.

2. Назвіть прізвище вченого, який запропонував методику зіставлення функціонально-семантичних полів.

- а) Л. В. Щерба;
- б) О.В. Бондарко;
- в) У.К. Юсупов.

3. ... – це науково обґрунтоване припущення, висунуте для пояснення певного явища або закономірного зв'язку між сукупністю явищ.

- а) індукція;
- б) дедукція;
- в) гіпотеза.

4. «Система правил і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей природи, суспільства і мислення; шлях, спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці, тобто спосіб організації теоретичного і практичного освоєння дійсності» – це визначення методу у...

- а) спеціально-науковому значенні;
- б) загальнонауковому значенні;
- в) лінгвістичному значенні.

5. Хто є автором вчення про пасивну й активну граматику: «Пасивна грамика вивчає функції, значення структурних елементів даної мови, виходячи з форми, тобто з їхнього зовнішнього боку. Активна грамика навчає вживання цих форм»?

- а) Л. В. Щерба;
- б) О.В. Бондарко;
- в) У.К. Юсупов.

II РІВЕНЬ

1. Дайте визначення методу дедукції.

2. Розкрийте сутність двостороннього (багатостороннього) підходу застосування зіставного методу.

III РІВЕНЬ

- Схарактеризуйте принцип системного підходу типологічного аналізу. Наведіть приклади.

МКР

Методики типологічних досліджень

II варіант

I РІВЕНЬ

1. «Шлях пізнання і витлумачення явищ, який використовується в певній конкретній науці» – це визначення методу у...

- а) спеціально-науковому значенні;
- б) загальнонауковому значенні;
- в) лінгвістичному значенні.

2. «Певне позамовне поняття, не належне до жодної із зіставляваних мов явище, дедуктивне сформульоване метамовою, і простежуються способи його вираження в зіставляваних мовах» – це...

- а) метамова;
- б) «третій член»;
- в) гіпотеза.

3. Уперше на несамодостатність підходу «від форми до змісту» вказав...

- а) Л. В. Щерба;
- б) О.В. Бондарко;
- в) У.К. Юсупов.

4. . . . – сукупність прийомів дослідження і опису мови шляхом її системного порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки на фоні спільних рис.

- а) індукція;
- б) дедукція;
- в) зіставний метод.

5. Чи вірним є протиставлення зіставного і типологічного методів?

- а) так;
- б) ні.

II РІВЕНЬ

5. Дайте визначення методу індукції.

6. Розкрийте сутність одностороннього підходу застосування зіставного методу.

III РІВЕНЬ

9. Схарактеризуйте принцип врахування функціональних особливостей зіставляваних одиниць. Наведіть приклади.

МКР

МОВНІ АРЕАЛИ

I варіант

I РІВЕНЬ

1. Лексичне запозичення з однієї мови в сусідню – це прояв...

- а) генеалогічної спільності мов;
- б) ареальної спільності мов;
- в) типологічної схожості мов.

2. Багатовікові конвергентні процеси ведуть до утворення:
- а) мовних союзів;
 - б) мовних сімей;
 - в) мовних типів.
3. Ареальна подібність мов, що сусідять, а іноді й віддалених, але тих, що культурно тяжіють друг до друга, проявляється...
- а) тільки на лексичному рівні;
 - б) на лексичному та синтаксичному рівнях;
 - в) на всіх рівнях.
4. Чи вірним є твердження: Якщо генетична близькість це загальна спадщина давньої давнини споріднених мов, яке поступово втрачається, то ареальні зближення могли відбуватися в недавній час?
- а) так;
 - б) ні.
5. Лінгвогеографічна карта мовного континуума – це...
- а) назва класу (об'єднання) мов;
 - б) вид класифікації мов за ареальним фактором;
 - в) вид класифікації мов за типологічним фактором.

II РІВЕНЬ

1. Дайте визначення ареальної лінгвістики.
2. Що таке конвергенція? Наведіть приклади конвергенції мов.

III РІВЕНЬ

1. Ареальна і соціальна класифікації мов.
2. Дайте повну характеристику мовного ареалу (за вибором).

МКР МОВНІ АРЕАЛИ II варіант

I РІВЕНЬ

1. Калькування- це наслідок...
 - а) прямого лексичного запозичення;
 - б) широкої і тривалої ареальної взаємодії мов;
 - в) спорідненості мов.
2. Ареальна спільність мов – це
 - а) мовний тип;
 - б) мовна сім'я;
 - в) мовний союз.
3. Порівняльно-історичне мовознавство (компаративістика) – це розділ мовознавства, який вивчає...
 - а) типологічну схожість мов;
 - б) генеалогічну схожість мов;
 - в) ареальну схожість мов.

4. Тривале сусідство і контакти народів, які говорять певними мовами, - це

- а) позамовні умови ареальної схожості мов;
- б) мовні умови ареальної схожості мов;
- в) позамовні умови типологічної схожості мов.

5. Уживання "увічливого" *Ви* й відповідні форми дієслів розвилося в ряді слов'янських мов під впливом...

- а) німецьким;
- б) французьким;
- в) іспанським.

II РІВЕНЬ

- 1. Дайте визначення ареалу.
- 2. Що таке мовний союз? Наведіть приклади мовних союзів.

III РІВЕНЬ

- 1. Метод лінгвістичної географії.
- 2. Дайте повну характеристику мовного ареалу (за вибором).

Завдання для залікових робіт

Рівень I

1. Генеалогічна класифікація об'єднує мови за:

- a. географічним розташуванням
- b. походженням
- c. за ознаками їх структури безвідносно до їх походження
- d. спільністю семантики мовних одиниць }

2. Типологічна класифікація об'єднує мови за:

- a. географічним розташуванням
- b. походженням
- c. за ознаками їх структури безвідносно до їх походження
- d. спільністю семантики мовних одиниць }

3. Що є найпоширенішим результатом взаємодії мов?

- a. Зміна у граматичній будові мови
- b. Зміни у словотворі
- c. Запозичення
- d. Зміна наголосу }

4. Окремі ознаки інших типів у мові певного типу –

- a. мовний тип
- b. тип у мові
- c. типова мова
- d. тип поза мовою }

5. Основу якого методу складає вчення про лінгвістичну спорідненість ряду мов?

- a. метод лінгвістичної географії
- b. структурний метод
- c. описовий метод
- d. порівняльно-історичний метод

Рівень II

Дайте відповіді на питання

1. Хто є автором ономапоетичної гіпотези походження мови?
2. Як називається сукупність мов, що походять від однієї мови-основи?
3. Скільки мовних сімей існує у світі?
4. Яка мовна сім'я є найчисельнішою?
5. Які мови входять до східної підгрупи слов'янських мов?
6. Які мови входять до західної підгрупи германської групи мов?
7. До якої групи і сім'ї належать французька та іспанська мови?
8. До якої сім'ї належать турецька, узбецька мови?
9. До якої сім'ї належить японська мова?
10. Як називається класифікація мов, що проходить на морфологічному рівні?
11. Який метод покладено в основу генеалогічної класифікації мов?
12. Які типи мов виділяють у типологічній класифікації?

Рівень III

Завдання 1. Доберіть до поданих українських слів еквівалентні слова з тієї мови, яку ви вивчаєте. Доповніть таблицю власними прикладами, прокоментуйте їх.

Українська мова	Російська мова	Англійська мова	Німецька мова	Латинська мова
терен				
яблуко				
фрукт				
яйце				
сіть				
сім'я				
ягня				
вовк				
миша				

Завдання 2. Заповніть таблиці відповідно до генеалогічної класифікації мов.

Мова	Сім'я	Група	Підгрупа
українська			

французька голландська арабська циганська осетинська таджицька англійська іврит латинська			
---	--	--	--

Мова	Сім'я	Група	Підгрупа
німецька угорська румунська турецька японська їдиш бірманська польська іспанська гуарані			

Мова	Сім'я	Група	Підгрупа
молдавська кечуа болгарська якутська болгарська китайська санскрит російська тибетська норвезька			

Завдання 3. Запишіть подані мови в таблицю відповідно до типологічної класифікації мов.

Мови: санскрит, чукотська, турецька, українська, угорська, англійська, гінді, французька, казахська, чинук, фінська, корейська, іспанська, литовська, арабська.

Ізолюючі мови	Аглютинативні мови	Інкорпоруючі мови	Флективні мови

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «ЛІНГВІСТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ТА МОВНІ АРЕАЛИ»

1. Предмет і завдання зіставного мовознавства.
2. Зіставне мовознавство та суміжні сфери знань.
3. Зіставне мовознавство і лінгвістична типологія.
4. Зіставне мовознавство і характерологія.
5. Зіставне мовознавство та універсологія.
6. Лінгвістична типологія та її різновиди.
7. Поняття методу у сучасній лінгвістиці.
8. Вихідні підходи до дослідження явищ - індукція й дедукція.
9. Емпіричні методи пізнання: метод дедуктивного аналізу, метод гіпотез, аналіз і синтез, ідеалізація, спостереження, порівняння.
10. Власне лінгвістичні методи: описовий, порівняльно-історичний, зіставний, структурний, функціональний, конструктивний, дискурс-аналізу.
11. Метод зіставлення, його специфіка.
12. Метод типологічного аналізу. Метод лінгвістичної географії.
13. Принципи зіставних досліджень.
14. Рівні й аспекти зіставного дослідження.
15. Етапи зіставного аналізу.
16. Мовний тип і тип у мові.
17. Основні мовні типи.
18. Тип у мові – окремі ознаки інших типів у мові певного типу.
19. Універсологія (лінгвістика універсалій).
20. Генеалогічна класифікація мов: історія виникнення, особливості структури, наукові перспективи.
21. Типологічна класифікація мов: історія виникнення, принципи побудови.
22. Типологічна класифікація мов Ф.Шлегеля та А.Шлейхера.
23. Принципи типологічної класифікації В. фон Гумбольдта.
24. Роль Ф. Боппа в історії типологічних досліджень.
25. Типологічні класифікації мов за словотвірними, граматичними, синтаксичними, фонологічними ознаками.
26. Фонетико-фонологічні системи різних мов
27. Граматичні системи різних мов
28. Методика зіставно-типологічного аналізу мовних одиниць різних систем.
29. Фонова лексика. Слова-символи.
30. Полісемія. Специфіка переносних значень.
31. Омонімія й омографія. Міжмовна омонімія.
32. Ареальна лінгвістика: джерела, напрями, завдання.
33. Структура ареальної лінгвістики.

- 34.Поняття мовного союзу. Типи мовних союзів.
- 35.Характеристика основних мовних союзів (Балканський мовний союз, Євразійський мовний союз, Східно-азійський мовний союз).
- 36.Наслідки міжмовних подібностей.
37. Внесок вітчизняних учених у зіставне мовознавство.
- 38.Етапи зіставного аналізу.
- 39.Методика зіставного дослідження словотвору.
- 40.Явище інтерференції: сутність, функції, перспективи.
- 41.Аспекти і константи зіставного дослідження морфологічних систем
- 42.Способи вираження граматичних значень у мовах світу.
- 43.Категорія роду у різних мовах світу.
- 44.Категорія числа у різних мовах світу.
- 45.Категорія відмінка у різних мовах світу.

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Предмет і завдання зіставного мовознавства. Зіставне мовознавство та суміжні сфери знань.
2. Категорія відмінка у різних мовах світу.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Теоретичні основи лінгвістичної типології як науки.
2. Картографування мовних явищ.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Історія виникнення і розвиток лінгвогеографії в Європі.
2. Мовний тип і тип у мові.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

**Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій**

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Зіставне мовознавство і характерологія.
2. Наслідки міжмовних подібностей.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

**Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій**

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Поняття методу у сучасній лінгвістиці. Вихідні підходи до дослідження явищ - індукція й дедукція.
2. Роль Ф. Боппа в історії типологічних досліджень.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Власне лінгвістичні методи: описовий, порівняльно-історичний, зіставний, структурний, функціональний, конструктивний, дискурс-аналізу.
2. Типологічні класифікації мов за словотвірними, граматичними, синтаксичними, фонологічними ознаками.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Метод типологічного аналізу. Метод лінгвістичної географії.
2. Принципи типологічної класифікації В. фон Гумбольдта.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Принципи зіставних досліджень.
2. Типологічна класифікація мов Ф.Шлегеля та А.Шлейхера.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

46. Тип у мові – окремі ознаки інших типів у мові певного типу.

47. Універсологія (лінгвістика універсалій).

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Генеалогічна класифікація мов: історія виникнення, особливості структури, наукові перспективи.

2. Ареальна лінгвістика: джерела, напрями, завдання.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Типологічна класифікація мов: історія виникнення, принципи побудови.
2. Омонімія й омографія. Міжмовна омонімія.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Основні поняття лінгвогеографії.
2. Діалектне членування української мови.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Поняття мовного союзу. Типи мовних союзів.
2. Рівні й аспекти зіставного дослідження.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. . Внесок вітчизняних учених у зіставне мовознавство.
2. Категорія числа у різних мовах світу.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Способи вираження граматичних значень у мовах світу.
2. Характеристика основних мовних союзів (Балканський мовний союз).

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. . Характеристика основних мовних союзів (Євразійський мовний союз).
2. Способи вираження граматичних значень у мовах світу.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Характеристика основних мовних союзів (Східно-азійський мовний союз).
2. Методика зіставного дослідження словотвору.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Лінгвістична типологія та її різновиди.
2. Визначальні особливості полісинтетичного типу мов.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Визначальні особливості аглютинативного типу мов.
2. Поняття мовної сім'ї. Типи мовних сімей, їх структура.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Південна підгрупа слов'янської групи мов: загальна характеристика.
2. Лінгвістична спорідненість ряду мов в основі порівняльно-історичного методу.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Визначальні особливості флективного типу мов.
2. Категоріальні ознаки універсалій (типи, структура).

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Східна підгрупа слов'янської групи мов: загальна характеристика.
2. Визначальні особливості кореневого типу мов.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Визначальні особливості ізолятивного типу мов.
2. Північна підгрупа слов'янської групи мов: загальна характеристика.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

**Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
Філологічний факультет**

Екзамен: Лінгвістична типологія та мовні ареали (7 семестр)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Західна підгрупа слов'янської групи мов: загальна характеристика.
2. Явище інтерференції: сутність, функції, перспективи.

Затверджено на засіданні кафедри прикладної лінгвістики
Протокол №2 від «22» вересня 2016 року

**Завідувач кафедри
Екзаменатор**

Н. В. Коч
Ю. Б. Бабій

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ САМОСТІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Самостійна робота №1

Тема: ТИПОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СИСТЕМІ ПРИКЛАДНОГО МОВОЗНАВСТВА

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте відповіді на питання:

1. У якій країні вперше з'явилися типологічні розвідки мов? Чому?
2. Кого із вітчизняних вчених-лінгвістів можна вважати фундатором лінгвістичної типології? Обґрунтуйте.
3. Які мови стали мовами-основами у перших контрактивних розвідках?
4. Назвіть праці вчених, які заклали теоретичні основи лінгвістичної типології як науки.
5. Опишіть коло дисциплін, з якими тісно пов'язана лінгвістична типологія. Чим зумовлена значна кількість таких наукових галузей?

2. Представте неоднозначну структуру лінгвістичної типології у вигляді таблиці, схеми, презентації, мультимедійного проекту.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №1:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій лінгвістичної типології. Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.
2. Під час характеристики концепцій, теорій, моделей лінгвістичної типології враховуйте теоретичні положення тих науковців, чия роль у становленні цієї науки є вагомою.
3. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.

Література

1. Бурлак С.А. Сравнительно-историческое языкознание / С. А. Бурлак, С. А. Старостин. – М. : Academia, 2005. – 432 с.
2. Виноградов В. В. Методы типологии. Общее языкознание : Методы лингвистических исследований / В. В. Виноградов; [отв. ред. Б. А. Серебренников]. – М., 1973. – С. 224–253.
3. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 400 с.
4. Звегинцев В. А. История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях / Владимир Андреевич Звегинцев. – М. : Просвещение, 1965. – Т. 1. – 406 с.
5. Кочерган М. П. Основи зівставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – С. 24–40, 76–107.

6. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания (универсальное, типовое и специфическое в языке) / Александр Евгеньевич Кибрик. – М. : Изд-во МГУ имени М. В. Ломоносова, 1992. – 336 с.

Самостійна робота №2

Тема: ЕТАПИ ТИПОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Завдання для самостійної роботи:

1. Побудувати таблицю етапів і стадій розвитку мов світу, розроблених у праці «Про порівняльне вивчення мов стосовно різних епох їх розвитку» (1820 р.) Вільгельма фон Гумбольдта.

2. Побудувати порівняльну таблицю способів типологічних класифікацій мов світу братів Фрідріха та Августа Вільгельма Шлегелів, Августа Шлейхера, Вільгельма фон Гумбольдта. Визначити спільне та відмінне у підходах лінгвістів до морфологічної типології.

3. Назвати наукові праці, в яких наявні різні погляди вчених на проблему типологічної класифікації мов світу та законспектувати (зацитувати) основні положення 2–3 першоджерел. Обґрунтувати переваги та недоліки опрацьованих класифікацій.

4. Реконструювати кореневі морфеми слів: «земля», «плече», «голова», «м'ясо», «день», «ворота», «свекруха», «ворог». Пояснити історичні зміни (фонетичні та історичні чергування).

5. Описати одну із неслов'янських мов (за винятком тієї, яка уже була опрацьована у ході практичного заняття) за схемою, довівши прикладами зроблені висновки: за ступенем вокалічності; за способом вираження граматичного значення; за характером сполучення морфем.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №2:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій лінгвістичної типології. Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.

2. Під час характеристики концепцій, теорій, моделей лінгвістичної типології враховуйте теоретичні положення тих науковців, чия роль у становленні цієї науки є вагомим.

3. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.

Література

1. Бурлак С.А. Сравнительно-историческое языкознание / С. А. Бурлак, С. А. Старостин. – М. : Academia, 2005. – 432 с.

2. Виноградов В. В. Методы типологии. Общее языкознание : Методы лингвистических исследований / В. В. Виноградов ; [отв. ред. Б. А. Серебренников]. – М., 1973. – С. 224–253.

3. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 400 с.

4. Звегинцев В. А. История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях / Владимир Андреевич Звегинцев. – М. : Просвещение, 1965. – Т. 1. – 406 с.

5. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – С. 24–40, 76–107.

6. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания (универсальное, типовое и специфическое в языке) / Александр Евгеньевич Кибрик. – М. : Изд-во МГУ имени М. В. Ломоносова, 1992. – 336 с.

Самостійна робота №3

Тема: **ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВ НА РІЗНИХ РІВНЯХ МОВИ**

Завдання для самостійної роботи:

1. На основі теми магістерської роботи чи наукового дослідження укласти міні-словник ключових лінгвістичних термінів і ключових слів (наприклад, «тип», «лакуна», «спорідненість» тощо). Кожен лінгвістичний термін прокоментувати на основі різних словників лінгвістичних термінів. Простежити, яке значення є основним (вноситься на першу позицію словникової статті), провести зіставлення у наведених тлумаченнях лінгвістичних термінів використаних вами словників. Відповіді прокоментувати власними висновками.

2. **Зіставити лексико-семантичні системи української та виучуваної вами мови за такими критеріями:**

- характер гіперо-гіпонімічних відношень між лексичними одиницями;
- специфіка слів-символів;
- ступінь міжмовної омонімії (наявність чи її відсутність);
- специфіка переносних значень у зіставляваних мовах;
- типи лексичних лакун.

3. Укласти таблицю зіставлення фонетико-фонологічних систем і підсистем української та виучуваної вами мови.

4. Зіставити способи і засоби вираження граматичних категорій в українській та іноземній мові (виучуваній вами).

5. Зіставити по 5 фразеологізмів з різними компонентами семантики (соматичним, зоонімним, фітонімним, квантитативним, онімним) в українській та іноземній мові (виучуваній вами).

Література

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика [Электронный ресурс] / Ю. Д. Апресян. – Режим доступа : http://genhis.philol.msu.ru/article_67.shtml

2. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Международные отношения, 1977. – 264 с.

3. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : [навчальний посібник] / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 464 с.

4. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. — С. 107–260.

5. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №3:

4. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій лінгвістичної типології. Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.

5. Під час характеристики концепцій, теорій, моделей лінгвістичної типології враховуйте теоретичні положення тих науковців, чия роль у становленні цієї науки є вагомим.

6. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.

Самостійна робота №4

Тема: ЗІСТАВЛЮВАНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМ РІЗНИХ МОВ

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте відповіді на питання:

1. До якого типу мов за характером сполучення морфем належить виучувана вами іноземна мова? Обґрунтуйте.

2. Що є основною одиницею контрактивної лексикології? Кому належить це відкриття? на якій підставі воно обґрунтовано?

3. Як у різних мовах світу репрезентовано категорію відмінка, роду, способу, виду, ступенів порівняння. Проілюструйте.

4. У якому співвідношенні перебувають компаративістика і контрастивістика?

5. На основі співвідношення голосних і приголосних звуків мови поділяють на...

2. Зіставте способи та засоби вираження аналітизму і синтетизму в українській та англійській мовах.

3. Порівняти граматичні системи української та іноземних мов, які вивчаються.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №4:

1. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій лінгвістичної типології. Відповідь має

бути по суті, чіткою та лаконічною.

2. Під час характеристики концепцій, теорій, моделей лінгвістичної типології враховуйте теоретичні положення тих науковців, чия роль у становленні цієї науки є ваговою.

3. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.

Література

7. Бурлак С.А. Сравнительно-историческое языкознание / С. А. Бурлак, С. А. Старостин. – М. : Academia, 2005. – 432 с.

8. Виноградов В. В. Методы типологии. Общее языкознание : Методы лингвистических исследований / В. В. Виноградов ; [отв. ред. Б. А. Серебренников]. – М., 1973. – С. 224–253.

9. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 400 с.

10. Звегинцев В. А. История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях / Владимир Андреевич Звегинцев. – М. : Просвещение, 1965. – Т. 1. – 406 с.

11. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – С. 24–40, 76–107.

12. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания (универсальное, типовое и специфическое в языке) / Александр Евгеньевич Кибрик. – М. : Изд-во МГУ имени М. В. Ломоносова, 1992. – 336 с.

Самостійна робота №5

Тема: ЛІНГВІСТИЧНА ГЕОГРАФІЯ. МОВНИЙ СОЮЗ.

Завдання для самостійної роботи:

1. Запропонуйте схему, таблицю, презентацію, реферат, що відображують таку проблематику:

- Становлення лінгвістичної географії
- Історія виникнення і розвиток лінгвогеографії в Європі.
- Основні поняття лінгвогеографії.
- Картографування мовних явищ.
- Діалектне членування російської мови
- Поняття «ареальної лінгвістики» та її ознаки
- Культурно-історичний ареал: поняття і принципи його розповсюдження.

2. Обравши будь-яку форму роботи (порівняльна таблиця, схема, презентація тощо) запропонуйте вичерпну характеристику одного із мовних ареалів.

Пам'ятайте:

- ✓ до складу мовного ареалу належать мови за географічним принципом;
- ✓ кількість мов для порівняння може сягати 10; порівнювати мови
- ✓ необхідно із врахуванням специфічних рис схожостей/розбіжностей у межах певного мовного рівня.

Методичні вказівки виконання самостійної роботи №5:

4. Відповідь на кожне запитання повинна містити аналіз поставленої проблеми в контексті сучасних теорій лінгвістичної типології. Відповідь має бути по суті, чіткою та лаконічною.

5. Під час характеристики концепцій, теорій, моделей лінгвістичної типології враховуйте теоретичні положення тих науковців, чия роль у становленні цієї науки є ваговою.

6. Відповіді на запитання обов'язково супроводжуйте прикладами та лінгвістичними ілюстраціями, за бажанням – схемами, таблицями, презентаціями, доповідями в електронному вигляді.

Література

13. Бурлак С.А. Сравнительно-историческое языкознание / С. А. Бурлак, С. А. Старостин. – М. : Academia, 2005. – 432 с.

14. Виноградов В. В. Методы типологии. Общее языкознание : Методы лингвистических исследований / В. В. Виноградов ; [отв. ред. Б. А. Серебренников]. – М., 1973. – С. 224–253.

15. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 400 с.

16. Звегинцев В. А. История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях / Владимир Андреевич Звегинцев. – М. : Просвещение, 1965. – Т. 1. – 406 с.

17. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – С. 24–40, 76–107.

18. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания (универсальное, типовое и специфическое в языке) / Александр Евгеньевич Кибрик. – М. : Изд-во МГУ имени М. В. Ломоносова, 1992. – 336 с.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ ІЗ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТИПОЛОГІЇ

ДЛЯ ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

1. Внесок вітчизняних учених у зіставне мовознавство.
2. Етапи зіставного аналізу.
3. Склад і суперсегментні засоби.
4. Методика зіставного дослідження словотвору.
5. Словотвірна потенція різних класів слів.
6. Аспекти і константи зіставного дослідження морфологічних систем
7. Способи вираження граматичних значень у мовах світу.
8. Категорія роду у різних мовах світу.
9. Категорія числа у різних мовах світу.
10. Категорія відмінка у різних мовах світу.
11. Обсяг словникового фонду мови.
12. Типологічні відмінності у звуковій організації мови та їх можливі наслідки у граматиці, лексиці та віршуванні.
13. Соціальні та внутрішньомовні передумови запозичень.
14. Комунікативні ранги мов.
15. Соціолінгвістичний зміст поняття «класична мова».
16. Етнічна та культурна двомовність.
17. Спеціалізовані штучні мови.
18. Діаспори і компактне проживання етномовних груп.
19. Соціолінгвістичні універсалії.
20. Типи мов та історія цивілізацій.

Критерії оцінювання рефератів

Оцінка виставляється з урахуванням двох параметрів: 1) обсяг виконаного реферату; 2) якість написання.

1. Оцінка «відмінно» ставиться за реферат, який має обсяг 15–20 або більше друкованих (рукописних) сторінок; проблема, яка в ньому розглядається, викладена повно, послідовно, логічно; список використаної наукової літератури нараховує 6–10 джерел, відповідає сучасним правилам оформлення бібліографії.

2. Оцінка «добре» ставиться за реферат, який має обсяг 11–14 сторінок; тема реферату викладена досить повно, але є певні недоліки у логіці викладу; бібліографічний список нараховує 5 джерел, відповідає сучасним правилам, але містить певні помилки.

3. Оцінка «задовільно» ставиться, коли обсяг реферату є недостатнім для викладення обраної проблеми, і тому проблема розглядається поверхово; у бібліографічному списку менше чотирьох наукових джерел і є помилки.

4. Оцінка «незадовільно» ставиться, якщо тема реферату зовсім не розкрита, у бібліографічному списку менше 2 наукових джерел, і він подається не за сучасними правилами.